

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΚΑΙ ΜΑΡΙΝΟΣ
ΤΖΑΝΕ ΜΠΟΥΝΙΑΛΗΣ

(ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ)

Α΄ ΓΕΝΙΚΑ

Μοῦ φαίνεται, ὅτι δὲν εὐρίσκονται πουθενὰ συγκεντρωμένοι ὅλαι αἱ εἰδήσεις τόσον αἱ βιβλιογραφικαί, ὅσον καὶ αἱ ἄλλαι ποὺ ἀφοροῦν τὸ φιλολογικὸν καὶ καλλιτεχνικὸν ἔργον τῶν τριῶν αὐτῶν προσωπικοτήτων τῆς Ρεθύμνης. Ἀπὸ τοὺς Μπουνιαλήδες ὁ εἰς ὑπῆρξεν ἱστοριογράφος καὶ ποιητής, ὁ ἕτερος ποιητής καὶ λαμπρὸς ἀγιογράφος, τὸν Κωνσταντῖνον δ' ἐπέσκίασεν ἡ φήμη τῶν δύο πρώτων καὶ τὸ καλλιτεχνικὸν δαιμόνιον τοῦ Ἐμμανουήλ. Αὐτὸς ὁ Ἐμμανουήλ ἦτον ὁ εὐτυχέστερος, ὄχι μόνον διότι αἱ περὶ αὐτοῦ εἰδήσεις εἶναι περισσότεραι, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν καλὴν του τύχην νὰ διασωθοῦν μερικαὶ δεκάδες ἀπὸ τὰς ἑκατοντάδας τῶν καλῶν εἰκόνων ποὺ ἐζωγράφησεν. Ἀπὸ αὐτὰς διαπιστώνομεν τὴν εὐτυχῆ του προσπάθειαν νὰ συνδυάσῃ τὰς προόδους τῆς τέχνης τῆς Ἀναγεννήσεως πρὸς τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν, μέσα ἀπὸ τὴν ἀτομικὴν του ἰδιοσυγκρασίαν ὡς καλλιτέχνη. Ἡ τελευταία αὐτῆ εἶναι ἐκείνη ποὺ κατέστησεν τὸ ἰσοζύγιον παραδόσεως καὶ ἐπιδράσεως ζωντανὸν καὶ ἀξιοπρόσεκτον.

Ὁ Μαρίνος πάλιν εἶχε τὴν κοινὴν τύχην τῶν καλλιτεχνῶν ποὺ θέλουν νὰ μὴ παραβλέπουν τὴν ἀλήθειαν : ὁ ἱστορικὸς τὸν πλησιάζει μὲ δυσπιστίαν, διότι βλέπει τὸ ἱστορικὸν ὑλικὸν ῥιγμένον εἰς κοινούς στίχους, ὅπου ἡ φαντασία, ὁ ἔλεγχος, τὸ αἴσθημα καλύπτουν τὴν ἀκριβολογίαν εἰς ὀνόματα καὶ χρονολογίας, εἰς τόπους, εἰς περιστατικά· ὁ φιλόλογος, ὁ ὁποῖος ἀναζητεῖ τὸν ποιητὴν, μόλις εὐρίσκει κάποιας παρομοιώσεις καὶ ἐκφραστικούς τρόπους, ποὺ τὸν συγκινοῦν, ἐνῶ εἰς τὸν «Κρητικὸν Πόλεμον» ἡ διαύγεια, ἡ ἰκανότης τῆς περιγραφῆς, τῆς ἐκφράσεως, ἡ συγκίνησις ποὺ μεταδίδεται εἰς τὸν ἀναγνώστην, ἡ σοφὴ χρῆσις τῆς κρητικῆς διαλέκτου εἶναι προσόντα ποὺ δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγουν. Ὁ ἴδιος νομίζω ὅτι τὸν ἠδίκησα ἄλλοτε, ὅταν τὸν ἐξήταζα ὡς λογοτέχνην, μολονότι τότε προσεπάθησα νὰ ἀνακαλύψω πολλὰ ποιητικὰ ἀποσπάσματα του. Τώρα ἐντύπωσιν μοῦ κάμνει ἡ πνοὴ ποῦ περνᾷ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἀπὸ τὸ ἔργον αὐτό, ἡ δυνατὴ θέλησις, ἡ ὁποία ἐδυνάμωσε τὸν συγγραφέα νὰ τελειώσῃ ἕνα παρό-

μοιον ἄθλον, ἔξιτόρησιν κοσμοϊστορικοῦ γεγονότος ὡσάν τὸν Ἑνετοτουρκικὸν Πόλεμον. Βέβαια δὲν ὑπῆρξεν ὁ μόνος εἰς αὐτὸ τὸ ἐγχείρημα: ὁ Ἄθανάσιος Σκληρός¹ ἐμόχθησε διὰ νὰ μᾶς δώσῃ χιλιάδας τινὰς ψυχρῶν στίχων, ποὺ δὲν συγκينوῦν τὸν ἀναγνώστην. Ὁ Ἄνθιμος Διακρούσης, Κεφαλλήν, ποὺ μεταχειρίζεται ἀπὸ τὸ κρητικὸν ἰδίωμα ὅ,τι δύναται νὰ προσαρμόσῃ, φαίνεται ταπεινὸς ἔξιστορητῆς τῶν γεγονότων τῶν πρώτων ἐτῶν τοῦ Κρητικοῦ Πολέμου καὶ δὲν ἔχει τὴν ζέσιν ἐκείνην τοῦ Μπουνιαλῆ, οὔτε τὴν ἀνάτασιν· θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι ἔμεινε ξένος πρὸς ὅ,τι συνετελεῖτο εἰς τὴν πρόσκαιρον διαμονήν του· τὰ γεγονότα ἄλλως τε τὰ ἔβλεπεν ὁ Διακρούσης ὡς καλόγηρος, τιμωρίαν τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τοῦ ὠργισμένου θεοῦ. Ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Μπουνιαλῆ ἀπέναντι τοῦ Διακρούση φαίνεται ἀπὸ αὐτὴν κυρίως τὴν περιγραφὴν τῆς ἀλώσεως τῶν Χανίων, τὴν ὁποίαν ἐγνώρισεν ὡς αὐτόπτης ὁ Κεφαλλήν, ἐνῶ ὁ Ρεθύμιος τὴν ἔμαθεν ἐκ διηγήσεων. Εἰς πολλὰ σημεῖα ὁ Μπουνιαλῆς ἀντιγράφει τὸν Διακρούσην, ἀλλὰ δὲν τὸν ἀκολουθεῖ τόσον ψυχρῶς, ὅσον τὸν ἐμψυχώνει, τὸν χρωματίζει, τὸν πλουτίζει. Μολονότι δὲν εἶναι ἀκριβολόγος ἱστοριογράφος, δὲν παραμένει ἀπλοῦς στιχουργός.

Βέβαια ἐγράφησαν λαμπρὰ ἱστορικὰ δοκίμια² καὶ ἡ «*Historia della Guerra di Candia*» (Venezia 1679) τοῦ Andrea Valiero, Ἑνετοῦ γερουσιαστοῦ, ἐθεωρήθη ὡς βιβλίον τὸ ὁποῖον καὶ ἐγνώριζε καὶ ἠκολούθει ὁ Μαρίνος Τζάνες. Ἄλλ' ὁ προσεκτικὸς μελετητῆς αὐτῶν τῶν δύο κειμένων θὰ ἐννοήσῃ γρήγορα πόσον διαφορετικοὶ ὑπῆρξαν εἰς τὴν μόρφωσιν, τὰς συλλήψεις καὶ τὰς προθέσεις των, ὄχι μόνον εἰς τὴν μορφήν, οἱ δύο αὐτοὶ σύγχρονοι. Ὁ Ἑνετὸς ἐγνώριζε τὰ αἷτια τοῦ πολέμου, τὴν διπλωματικὴν θέσιν τοῦ ζητήματος, τὸν διεθνῆ ἀντίκτυπον τὸν ὁποῖον εἶχεν ἡ τουρκικὴ ἐπιχείρησις εἰς τὴν Κρήτην, τὰς ἐνεργείας εἰς τὰς ὁποίας προέβαινεν ἡ ἐνετικὴ ἀρχὴ τόσον διὰ νὰ ἐξουδετερώσῃ τοὺς ἐπιδρομεῖς, ὅσον καὶ διὰ νὰ κινήσῃ τὸν Πάπαν, τοὺς Γάλλους, τοὺς Γερμανοὺς, τοὺς Ἰσπανοὺς ἀκόμη,

¹) Οὗτος ὑπῆρξε καὶ συγγραφεὺς Καταστίχου τῶν ἑκατὸν πόλεων τῆς Κρήτης, καθ' ἃ πληροφορούμεθα ἐκ κώδ. 436 τοῦ Μετοχίου τοῦ Π. Τάφου Κων/λεως (ΙΖ' αἰ.), περιελθόντος εἰτα εἰς Χρῦσανθον Νοταράν, ὅπου νοητέος «ὁ δὲ πικρὸς (= Πικρὸς) Ἄθανάσιος, φιλόσοφος καὶ τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης εἰδήμων». Πρβλ. Ἄ. Παπ. Κεραμέως, Ἱεροσολ. Βιβλιοθήκη Δ', Πετροῦπολις 1899, σ. 412 - 3.

²) Ἀπὸ ἐλληνικῆς πλευρᾶς ἀνεκμετάλλευτος εἶναι ἡ διήγησις Ἄθανασίου Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν ἀλωσιν, ἐν Κων/λει 1870, καὶ ἰδίᾳ τὰ εἰς τὰς σ. 148, 161 - 5 κ.ἀ. γραφέντα ὑπὸ συγγραφέως γνωρίζοντος τὸν σύγχρονον Δοσίθεον, ἀλλὰ καὶ ἀνατολικὰς πηγὰς.

κατὰ τῶν μουσουλμάνων· ὁ Μπουνιαλῆς δὲν ἠδύνατο βέβαια νὰ συλλάβῃ παρόμοια θέματα, διατι ἡ Οὐγγαρία π.χ. ἐνδιεφέρετο διὰ τὴν τύχην τοῦ Χάνδακος (ὁ Σουλτάνος μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἐκστρατείας τῆς Κρήτης θὰ ἠδύνατο ν' ἀπειλήσῃ τὸ Γερμανικὸν Κράτος), καὶ διατι οἱ Γάλλοι ἦσαν τόσον ἀπρόθυμοι εἰς τὴν φρούρησιν τῆς ἐτοιμοπαραδότου πρωτεύουσας τῆς Κρήτης. Ὁ Ἐνετὸς κατηγορεῖ τοὺς ἐντοπίους ὡς συμμαχοῦντας τὴν τὸν οὐρκους ἢ εὐνοοῦντας τὴν ἐκστρατείαν των, ἐνῶ γνωρίζει ὅτι ἡ κακοδιοίκησις ὤθησε τοὺς Κρητας εἰς τὸ ν' ἀδιαφοροῦν διὰ τὸ θρήσκευμα καὶ τὴν ἐθνικότητα τοῦ κυριάρχου των. Ὁ Valiero διηγεῖται εὐληπτα, χωρὶς περιττοὺς θρήνους, νοεῖ περισσότερον ἀπ' ὅσον αἰσθάνεται. Ἀλλ' ὁ Κρητὴς ποιητῆς, ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ Ἑλλήν ὀρθόδοξος, ὅχι μόνον αἰσθάνεται, ἀλλὰ καὶ διανοεῖται διαφορετικὰ ἀπὸ τὸν ἐπίσημον Ἰταλὸν ἱστοριογράφον: δι' αὐτὸν ὑπάρχει ἡ συμφορὰ τῆς Κρήτης, τὴν ὁποίαν ποτὲ πλέον δὲν θὰ ἐπανίδῃ· ὁ ἐχθρὸς εἶναι ἀλλόπιστος· προστάτης τοῦ Χριστιανισμοῦ, τῆς τάξεως, εἶναι ἡ Ἐνετία, εἰς τὸ ἀρχοντολόγιον τῆς ὁποίας ὁ ἴδιος ἀνήκει. Δὲν δύναται ν' ἀποδώσῃ εἰς τοὺς ὁμαίμους Κρητας προθέσεις φιλότουρκικὰς, ἀπεναντίας ἐξαίρει τὸν ἡρωϊσμόν των, τὴν αὐτοθυσίαν των, ὅπου τὴν εὖρη. Ὁ Ἐνετὸς ἐξιστορεῖ πῶς ἔχασαν καὶ διατι τὴν πολύτιμον ἀποικίαν των οἱ συμπολίται του. Ὁ Κρητὴς θρηνεῖ τὴν Πατρίδα του, τὴν ὁποίαν εἶδε νὰ ἐξαθλιώνεται καὶ νὰ περνᾷ εἰς τὰ χέρια τῶν μουσουλμάνων.

Ἀλλὰ τὸν ποιητικὸν κάλαμον λαμβάνουν τόσον ὁ Μαρίνος, ὅσον καὶ ὁ Ἐμμανουήλ—αὐτὸς κυρίως—διὰ νὰ συντάξουν ὕμνους εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ ἀκολουθίας ἁγίων· ἦσαν βέβαια πλησιέστατοι πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν: ὁ ἀγιογράφος ἦτο καὶ ἱερεὺς, ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο ἔγγαμος ὑποδιάκονος, ὁ Μαρίνος—πὺν ὑπετέθη ἱερεὺς—ἦτο προφανῶς λαϊκός. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀληθὴς θρησκευτικὴ πίστις τοὺς ὤθησεν εἰς τὴν ἔκφρασιν, εἰς τὴν διήγησιν τῶν θαυμασίων, τόσον τῶν οὐρανίων, ὅσον καὶ τῶν ἐγκοσμίων.

Αὐτοὺς τοὺς τρεῖς καλλιτέχνους καὶ ποιητὰς ἀδελφοὺς δὲν τοὺς ἐγνωρίσαμεν εἰ μὴ τὰ τελευταῖα ἔτη, ὅποτε διεχωρίσθησαν αἱ συγγεόμεναι προσωπικότητές των. Δὲν κρίνω ἄσκοπον ἐδῶ νὰ συγκεντρώσω εἰδήσεις καὶ σημειώσεις πὺν θ' ἀγάγουν ἀργότερα ἄλλον τινα εἰς τὸ νὰ πραγματευθῇ λεπτομερέστερον τὰ κατὰ τὴν τριάδα τῶν Τζάνηδων, τιμὴν καὶ δόξαν τῆς Ρεθύμνης καὶ τῆς ἐνετοκρατουμένης Κρήτης.

Β'. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ⁹

1.—[Ἰ. Α. Μουστοξύδης], Μιχαὴλ Δαμασκηνός. Ἐμμανουὴλ ἱερεὺς, «Ἑλληνομνήμων» (Μάϊος 1843), σ. 277-78.

2.—Νεοελληνικὴ Φιλολογία, ἤτοι κατάλογος . . . συντεθειὺς ὑπὸ Ἀνδρέου Παπαδόπουλου Βρετοῦ, Μέρος Α', ἐν Ἀθήναις 1854, σ. 290: Πουνιαλῆς ἢ Μπουνιαλῆς (Ἐμμανουὴλ Ζάνες). Ἀναγραφαὶ βιβλίων εἰς τοὺς ἀριθ. 99, 108 καὶ 427 (σ. 32-34, 36, 157). (=Βρετός, ΝΦ).

3.—Κωνσταντίνου Ν. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, ἐν Ἀθήναις 1868, σ. 346-47: Πουνιαλῆς. (=Σάθα, ΝΦ).

4.—Ἑλλήνων Ὀρθοδόξων ἀποικία, ἐν Βενετία, Ἱστορικὸν ὑπόμνημα Ἰωάννου Βελούδου, ἐν Βενετία 1872, β' ἔκδ. 1893 (καὶ ἰταλιστί). Μνεία τοῦ Ἐ. Μπουνιαλῆ καὶ τῶν ἔργων του κατὰ τόπους. (=Βελούδος).

5.—É. Legrand, Bibliographie Hellénique . . . au dix-septième siècle, II, Paris 1894. (=Legrand, ΒΗ, II). Μνεία τῶν ἔργων τῶν Ἐ. καὶ Μ. Μπουνιαλῆ κατὰ τόπους.

6.—Marino Zane e il Racconto in versi della Guerra di Candia, nota di E. Teza, Padova, Tipografia Batt. Randi 1901 (Atti e Memorie della R. Accademia di Padova, XVII, σ. 187-98). 8ον, σ. 16. (=Teza, ΜΖ).

7.—Emanuele Zane da Retimo (un pittore Bizantino a Venezia) del Dott. Giuseppe Gerola, «Atti del Reale Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti», tomo LXII, 1903, parte seconda, p. 349-62. (=Gerola, ΕΖ).

7α.—Κρίσις τῆς μελέτης ὑπὸ Aug. Heisenberg, ΒΖ XII (1903), 702.

8.—J. Strzygowski, (Σημείωμα περὶ Τζάνε), ΒΖ XII (1903), 702-3. (=J. S.).

9.—Dr. G. B. Cervellini, Marino, Emanuele e Costantino Zane, Venezia, Istituto Veneto di Arti Grafiche, 1907 (Nuov-

⁹) Εἰς τὴν Βιβλιογραφίαν περιελήφθησαν καὶ ἐκεῖνα τὰ ἄρθρα τὰ σχετικὰ μὲ τὸς Τζάνηδες εἰς τὰ ὁποῖα δὲν παραπέμπομεν περαιτέρω εἰς ὅσα παραπέμπομεν ἐτέθη ἐν παρενθέσει ἢ συντομογραφία τῆς παραπομπῆς. Ὅπου γίνεται καταχώρησις ἢ μνεία χωρίου τοῦ «Κρητ. Πολέμου» παραπέμπομεν διὰ δύο ἀριθμῶν ὧν ὁ πρῶτος δεικνύει τὴν σελίδα τῆς τεργεσταίας ἐκδόσεως 1908 ὑπὸ τοῦ Ξηρουχάκη καὶ ὁ δεῦτερος τοὺς στίχους.

vo Archivio Veneto, nuova serie, vol. XII, parte II, p. 307 - 12).
8ον, σ. 8. (=C e r v e l l i n i, MEC Zane).

10.—Εἰσαγωγή (σελ. 7 - 63) τῆς ἐκδόσεως τοῦ Κρητικοῦ Πολέμου ὑπὸ ἀρχιμ. Ἀγαθαγγέλου Ξηρουχάκη, Τεργέστη 1908. (=Ξηρουχάκης, Κρητ. Πόλεμος).

11.—Ἰ. Χατζηϊωάννου, Μαρίνος Τζάνες, «Κρητικὸς Λαὸς» Α', Ἡράκλειον Κρήτης 1909, σ. 36 - 38 (=Χατζηϊωάννου).

12.—Γ. Ν. Χατζηδάκι, Διάλεξις περὶ τοῦ Κρητικοῦ Πολέμου, ἐν Ἀθήναις 1910. 8ον, σ. 40.

12α.—Κρίσις τοῦ βιβλίου ὑπὸ Ἰω. Καλιτσουνάκι, «Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen» XVI (1913), II, 214 - 16.

13.—La Grecia Moderna. Raccolta di Scritti Neoellenici di Francesco de Simone Brouwer: Serie Seconda, Napoli 1912 [Περὶ Μπουνιαλῆ σ. 23 - 32].

14.—Ν. Δ. Καλογεροπούλου, Νεοβυζαντινὴ καλλιτεχνία. Ἡ εἰκονογραφία τοῦ Ἁγίου Γοβδελαᾶ καὶ ὁ περίφημος Τζάνες. Ἐφ. «Πολιτεία» 5 Φεβρουαρίου 1918, ἀριθ. 83 σ. 1.

15.—Ἡλία Π. Βουτιερίδη, Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας Α', Ἀθῆναι 1924, σ. 444 - 46.

16.—Ν. Δ. Καλογεροπούλου, Βυζαντινὴ καὶ Μεταβυζαντινὴ Τέχνη, Ἀθῆναι 1926. Περὶ Ἐ. Τζάνε σ. 79 - 81. Καὶ μετὰ τὴν σ. 56 ἡ εἰκὼν «Ἡ προσκύνησις τῶν Μάγων» ἐκ τῆς Συλλογῆς Λοβέρδου.

17.—L o u i s P e t i t, Bibliographie des Acolouthies Greques. Bruxelles 1926. (=L. P e t i t, BAG).

18.—Γ. Α. Σωτηρίου, Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἐν Βενετίᾳ, «Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος» 1930, σ. 79 - 90, ἰδίᾳ σ. 84 - 86.

19.—*G. J a c o p i, Anecdota Patmiaca, «Bolletino d'Arte» X, τεῦχος 3, Milano 1930.

20.—*G. G e r o l a, [Sui Pittori Z a n e], «Archivio Veneto» serie V, tomo VIII, Venezia 1930.

21.—Ἐρ. Μοάτσου, Μπουνιαλῆς (Ἐμμανουήλ, Κωνσταντῖνος, Μαρίνος Τζάνες, ὁ —), ΜΕΕ ΙΖ' (1931), σ. 736α - 737α, ὅπου καὶ βιβλιογραφία.

22.—Γεωργίου Α. Σωτηρίου, Ὁδηγὸς τοῦ Βυζαντι-

νοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν², ἐν Ἀθήναις 1931. (= Σ ω τ η ρ ί ο υ).

23.—G. G e r o l a, Monumenti Veneti nell' Isola di Creta IV, Venezia 1932. Περὶ Τζάνε σ. 611α. (=G e r o l a, MV 4).

24.—Ν ι κ ο λ ά ο υ Β. Τ ω μ α δ ά κ η, Διορθωτικά εἰς τὸν Κρητικὸν Πόλεμον τοῦ Τζάνε, «Κρητικά» Α' (1933), σ. 127 - 32.

25.—Τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Μαρίνος Τζάνεσ Μπουνιαλῆς, «Ἑλληνικά» Γ' (1933), σ. 103 - 120.

25α.—Κρίσις τῆς μελέτης ὑπὸ Ἀ γ. Ξ η ρ ο υ χ ά κ η, Ἡ Βενετοκρατουμένη Ἀνατολή, Κρήτη καὶ Ἑπτάνησος, Ἀθῆναι 1934, σ. 20.

26.—Ἰ ω ά ν ν ο υ Κ ρ ι τ σ ω τ ά κ η, Οἱ Κρηῖτες Ζωγράφοι τῆς Μεταβυζαντινῆς Σχολῆς, «Μύσων» Γ' (1934), σ. 142 - 44: Ἐμμ. Τζάνεσ ἢ Μπουνιαλῆς.

26α.—Κρίσις τῆς μελέτης ὑπὸ Ν. Β. Τ ω μ α δ ά κ η, «Νεοελληνικὸν Ἀρχεῖον» Α' (1935), σ. 331 - 32.

27.—Δ η μ η τ ρ ί ο υ Σ ι σ ι λ ι ά ν ο υ, Ἑλληνες ἀγιογράφοι μετὰ τὴν ἄλωσιν, Ἀθῆναι 1935, σ. 204 - 18: Ἐμμανουῆλ Τζάνεσ, σ. 218 - 20: Κωνσταντῖνος Τζάνεσ. (=Σ ι σ ι λ ι ά ν ο ς).

27α.—Κρίσις τοῦ βιβλίου ὑπὸ Ν. Β. Τ ω μ α δ ά κ η, ΕΕΒΣ ΙΒ' (1936), σ. 491 - 96.

28.—Ἰ. Π α π α δ η μ η τ ρ ί ο υ, Εἰκόνες καὶ ταφὴ τοῦ Ἐμμανουῆλ Τζάνε, «Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς» 73 (1934 - 35), σ. 54 - 56. (=Π α π α δ η μ η τ ρ ί ο υ ΑΕ).

29.—Ἀ. Ξ υ γ γ ο π ο ὐ λ ο υ, Μουσεῖον Μπενάκη: Κατάλογος τῶν εἰκόνων. Ἐν Ἀθήναις 1936. (=Ξ υ γ γ ό π ο υ λ ο ς).

30.—S i l v i o G i u s e p p e M e r c a t i, «Italia e Grecia». Le Monnier, Firenze 1939, ὅπου τὸ ἄρθρον Venezia e la poesia Neogreca [ἀνατυπωθὲν καὶ εἰς τὴν «Rivista di Cultura Greco-Italiana» III (1940), ὅπου σ. 395 - 97 πρβλ. τὰ περὶ τοῦ Μαρ. Μπουνιαλῆ. (Ὁ Mercati γνωρίζει καὶ ἀκολουθεῖ τὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα, ἅτινα συνεκέντρωσα εἰς τὸ περὶ Τζάνε ἄρθρον μου εἰς τὸν βον τόμον τοῦ περ. «Ἑλληνικά», 1933)].

31.—Θωμᾶς Φλαγγίνης καὶ ὁ μικρὸς Ἑλληνομνήμων, ὑπὸ Κ ω ν σ τ α ν τ ί ν ο υ Δ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, ἐν Ἀθήναις 1939, σ. 238 - 42. (=Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μικρ. Ἑλλην.).

31α.—Κρίσις τοῦ βιβλίου ὑπὸ Μ. Ι. Μ α ν ο ὐ σ α κ α, ΕΕΚΣ Γ' (1940), σ. 451 - 59, ἰδίᾳ περὶ Μπουνιαλῆδων σ. 457 - 58 (=Μ α ν ο ὐ σ α κ α ς).

32.—Ἄντ. Ἰντιάνου, Εἰκόνες Ἑλλήνων Μεταβυζαντινῶν Ζωγράφων στὴν Κύπρο, «Κυπριακὰ Γράμματα» Ε' (Φεβρ.-Μαρτ. 1941), σ. 397-404 καὶ 429-37. Ἐν σ. 435-37: ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΤΖΑΝΕ. (=Ἰντιᾶνος).

33.—Μουσεῖον Διονυσίου Λοβέρδου, Ἀθῆναι αἴμας' [=1946] (Κατάλογος τῶν ἐν αὐτῷ ἔργων συνταχθεὶς ὑπὸ Ἀ. Ἀ. Παπαγιαννοπούλου-Παλαίου. Περὶ Τζάνε σ. 81-82 καὶ ἀρ. 277, 400, 439, 453, 507). 16^{ον} σ. 82 (+2). (=Κατάλογος Μουσεῖου Λοβέρδου).

Γ. ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

Ι

Ἐνδιαφέρει νὰ γνωσθῆ, ἂν ἡ οἰκογένεια Τζάνε ἦτο κρητικὴ καὶ πότε συναντᾶται τὸ παλαιότερον, ὡς ἐπίσης, ἂν οἱ τρεῖς Μπουνιαλῆδες περὶ τῶν ὁποίων πραγματευόμεθα ἦσαν συγγενεῖς καὶ μάλιστα ἀδελφοί.

Τὸ Ζαπε προέρχεται ἐκ τοῦ Ζυαπε (=Giovanni, ἰταλ., Ἰωάννης)⁴. Περὶ τοῦ ἐπιθέτου Ζαπε διέλαβεν ὁ Τεζα, καταλήξας εἰς τὸ ὅτι τοῦτο εἶναι οἰκογενειακόν: «*Zane è casato*»⁵. Μᾶς πληροφορεῖ δ' ὅτι κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἦτο: «*podestà e capitano a Rovigo un Marino Zane; quasi che il nome fosse comune nella famiglia o tra gli affini*»⁶.

Ἀλλὰ τὸ ἐπίθετον συναντᾶται καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ δὴ εἰς Μεσσηνίαν, ὅπου ἡ οἰκογένεια Τζάνε μετώκησε κατὰ τὴν ἔξοδον τοῦ ΙΖ' ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐξ Οἰτύλου⁷, καὶ Κρήτην⁸, ὅπου μάλιστα ὑπάρχει καὶ οἰκογένεια Κλαροτζάνε⁹. Ἐκ τῆς οἰκογενείας ταύτης ἐπατριάρχευσεν ὁ Ἀλεξανδρείας Νικηφόρος (κατὰ κόσμον Νικόλαος) Κλαροτζάνης (1639-45). Σημειῶνω τώρα εἰς ἔγγραφον τοῦ 1672 «*ἀνδρέας ἱερεὺς μοροτζά-*

⁴) Κακῶς δὲ ὁ καθ. Ν. Βέης λέγει ὅτι «Τὸ ἐπώνυμον Τζάνης εἶναι ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ Gianne»: ΔΙΕΕ 6 (1904), σ. 380. Περὶ τοῦ τύπου τοῦ ἐπιθέτου Τζάνε-Zane πρβλ. Italianische Ortsnamen in Griechenland, von Heinrich und René Kahane, Ἀθῆναι 1940, σ. 287.

⁵) Τεζα, ΜΖ σ. 8.

⁶) Αὐτόθι, σ. 8 σημ. 2

⁷) Ν: Ἀ. Βέης, Χριστ. Ἐπιγραφαὶ Μεσσηνίας, ΔΙΕΕ 6 (1904), σ. 378-80.

⁸) Fl. Cornelius, Creta Sacra, Ven. 1755, I σ. 65, 124, 274, 318.

⁹) Ν. Β. Τωμαδάκη, Ἀποσημειώματα, Νικόλαος Κλαροτζάνης, «Νεοελληνικὸν Ἀρχεῖον» Α' (1935), σ. 286, καὶ «Ἑλληνικά» 8 (1935), σ. 352-53.

ν' ε ς α' ψάλτης κρήτης βεβαιώνω τὰ ἄνωθε». Τὸ ἔγγραφο εἶναι ἐκ Ζακύνθου, ὅπου κατέφυγεν ὁ τιτλοῦχος οὗτος πρωτοψάλτης· καὶ εἰς ἄλλα τοιαῦτα ἔγγραφα τοῦ 1675 τὸν συναντῶμεν ὑπογραφομένον¹⁰. Ὅθεν συνάγω τὴν ἐν Κρήτῃ ὑπαρξιν οἰκογενείας Μοροτζάνε, νομίζω δ' ὅτι αἱ δύο αὗται οἰκογένειαι τῶν Κλαροτζάνε καὶ Μοροτζάνε πρέπει νὰ εἶναι παραφυάδες τῆς αὐτῆς οἰκογενείας Τζάνε, εἰς εὐθὺν κλάδον τῆς ὁποίας ἀνήκουν οἱ περὶ ὧν ἐγράφη τὸ παρὸν μελέτημα. Τὴν καθ' αὐτὸ οἰκογένειαν Τζάνε τῆς Ρεθύμνης γνωρίζομεν ἐκ τῆς ἐπομένης ἐπιγραφῆς, μὴ σωζομένης πλέον, ἀνατεθείσης δ' ὑπὸ τοῦ πατρὸς Μαρῖνου Τζάνε εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ἄγγελου Μαρ. Τζάνεν (1513 - 1543) :

*Marinus Zane Angelo Filio
Quae tibi cumq̄ . mei potuerūt pignora amoris
Nate, dari, populo sunt lachrymante data
III. Kal. April. MD. XLIII.
Vixit ann. XXX
omnibus charus
dulciter . sine querela¹¹*

Τὸν Μαρίνον αὐτὸν Τζάνεν θεωρεῖ ὁ Gerola ἀσφαλῶς ὡς πρόγονον τοῦ ὁμωνύμου ποιητοῦ, ζήσαντα εἰς Ρέθεμνος περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος¹². Ὁ αὐτὸς μελετητὴς παρέσχε καὶ ἑτέραν εἶδησιν περὶ τοῦ ὡς ἄνω Μαρίνου Τζάνε. Διὰ πράξεως τῆς 15 Μαΐου 1536 ὁ δούκας τῆς Κρήτης Πέτρος Boldù δίδει ἄδειαν «*a ser Marino Zane q. ser Angelo da Rettimo*» (εἰς τὸν κ. Μαρίνον Τζάνεν, τοῦ ποτὲ κ. Ἄγγελου ἀπὸ τὸ Ρέθεμνος) νὰ ἐπεκτείνῃ πρὸς τὴν θάλασσαν τὰς οἰκίας του¹³. Οὕτω οἱ Τζάνηδες τοῦ ΙΓ' αἰῶνος εἶναι τρεῖς : ὁ Ἄγγελος, ἔχων ἀποθάνει κατὰ τὸ 1536, ὁ υἱὸς του Μαρῖνος, ζῶν κατὰ τὰ ἔτη 1536 - 1543 (τοῦλάχιστον) καὶ ὁ ἔγγονός του πρώτου καὶ υἱὸς τοῦ δευτέρου Ἄγγελος (1513 - 1543).

Κατὰ τὸν Gerola τὸ ἐπίθετον τῶν τριῶν εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὸ τῆς εὐγενοῦς οἰκογενείας τῆς Ἑνετίας, κλάδος τῆς ὁποίας μετεφυτεύθη

¹⁰) ΕΕΚΣ 2 (1939), σ. 120; 121, 131.

¹¹) *Le Iscrizioni Cretesi di Desiderio Dal Legname, pubblicate per le nozze Vivaldelli Viglierchio da Giuseppe Gerola*, Verona, Tipografia A. Gurisatti, 1907, 8ον μέγα σ. 20, εἰς τὴν σ. 13.

¹²) G. Gerola, *Monumenti Veneti dell' Isola di Creta*, IV (1932), σ. 352.

¹³) Gerola, EZ, σ. 352 σημ. 1. (Venezia, R. Archivio di Stato, Arch del Duca di Candia: Visite).

εἰς Κρήτην. Πιστεύει ὁμως οὗτος ὅτι οὐδὲν ἐπιτρέπει νὰ ἴδωμεν εἰς τὸν Ἐ μ μ. Τ ζ ά ν ε Ἐνετὸν πατρικίον, ἀφοῦ οὐδέποτε ἡ ὑπογραφή του συνοδεύεται μὲ τίτλους εὐγενείας, οὐδὲ εὐρίσκεται τὸ ὄνομά του καταχωρισμένον εἰς τὰς γεννήσεις τῶν εὐγενῶν τῆς Ρεθύμνης καὶ εἰς τὴν γενεαλογίαν τῶν Τζάνε πατρικίων ἐνετοκρητῶν· θὰ ἦτο ἰθαγενῆς ἀνήκων εἰς ἐκείνην τὴν οἰκογένειαν Ζανε, ἡ ὁποία, διακριθεῖσα διὰ μόνης τῆς κρητικῆς εὐγενείας (οὐχὶ τῆς ἐνετικῆς)¹⁴, ἦνθει εἰς Ρέθεμνος, μίαν τῶν οἰκογενειῶν, αἱ ὁποῖαι, διὰ λόγους εὐγνωμοσύνης ἢ παρανόμου καταγωγῆς, ἐλάμβανον τὸ ἐπίθετον κάποιας εὐγενοῦς ῥίζης ἐνετικῆς, ὅπως ὁ Ἰωάννης Κορνάρος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος¹⁵. Δέχεται ὁμως ὁ Gerola ὅτι καὶ οἱ τρεῖς—Μαρίνος, Ἐμμανουήλ καὶ Κωνσταντῖνος—ἀνῆκον «*alla stessa famiglia*»¹⁶.

Ἄλλ' ὁ Gerola δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι συχνὰ ἡ αὐτῆς ῥίζης εὐγενῆς οἰκογένεια ἐδιχάζετο, τμήματος ἑξακολουθοῦντος νὰ κατέχη τὴν ἐνετικὴν, ἄλλου δὲ λαμβάνοντος τὴν κρητικὴν, ἢ καὶ ἐκπίπτοντος εἰς τοὺς ἀστούς καὶ τοὺς ἐμπόρους. Ὅπωςδῆποτε, μεμαρτυρημένον εἶναι ἀπὸ τὸ Χρονικὸν τοῦ Τριβάν, ὅτι κατὰ τὸ τέλος τῆς ἐν Κρήτη ἐνετοκρατίας οἱ Ζανε εὐρίσκοντο ἄλλοι μεταξὺ τῶν 18 ῥεθυμνιακῶν οἰκογενειῶν τῆς nobiltà Veneta καὶ ἄλλοι μεταξὺ τῆς nobiltà cretese¹⁷. Τὴν τοιαύτην διάκρισιν ἔχομεν καὶ εἰς αὐτὸν τὸν «Κρητικὸν Πόλεμον», ὅπου εἰς μὲν τὴν σ. 569 στ. 17-20 γίνεται λόγος περὶ τῶν Κρητῶν εὐγενῶν τῆς ἐνετικῆς εὐγενείας, εἰς δὲ τὴν σ. 586 στ. 1-6 περὶ τῶν τῆς κρητικῆς εὐγενείας

τῆς Κρήτης τ' ἀρχοντόπουλα ὁποῦ μὲ κυβερνοῦσαν,

μεταξὺ τῶν ὁποίων

Λίμηδες, Πισκοπόπουλοι, Τζάνηδες καὶ Κανιόλοι.

II

Ἀπομένει τώρα νὰ ἐξετασθῇ, ποία ἡ μεταξὺ τῶν τριῶν Μπουνιαλῆδων συγγένεια. Ὅτι εἶναι ὁ «*Μαρίνος ὁ Τζάνες ὁ καὶ Μπουνιαλῆς, ἀδελφὸς Ἐμμανουήλ Τζάνε ἱερέως*» ἐπληροφόρησεν ὁ δυνάμενος νὰ γνωρίζῃ ἐκ παραδόσεως Βελοῦδος, θέτων τὸν ποιητὴν μεταξὺ τῶν διδασκάλων, ἱερέων καὶ ἱεροκηρύκων τοῦ Ἁγίου Γεωργίου¹⁸.

¹⁴) Τῆς nobiltà cretese, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν nobiltà veneta.

¹⁵) Gerola, EZ, σ. 351 (3).

¹⁶) Αὐτόθι σ. 352 (4).

¹⁷) Τομαδάκη, «Ἑλληνικά» Γ', σ. 107 σημ. 3.

¹⁸) Βελοῦδος, σ. 137. Βλέπε καὶ τὰς πληροφορίας αἱς οὗτος ἔδωκεν εἰς τὸν Ἄνδρ. Δημητρακόπουλον, περὶ ὧν εὐθὺς κατωτέρω.

Ἄλλ' ὁ Ἰταλὸς Cicogna (Saggio di bibliografia Veneziana, Venezia 1847, σ. 275) ἐταύτισε τοὺς Μαρίνον καὶ Ἐμμανουήλ¹⁹, ὁ ταυτισμὸς δ' οὗτος ἠκολουθήθη ὑπὸ τοῦ Ἀ. Παπαδοπούλου Βρετοῦ²⁰ καὶ ἄλλων μεταγενεστέρων²¹ καὶ τοῦ Κ. Σάθα²², ἕως οὗ ἀνηρέθη ὑπὸ τοῦ Gerola²³, ἄνευ δὲ γνώσεως καὶ τῶν προτέρων δημοσιευμάτων, ὑπὸ τοῦ Ἡλ. Π. Βουτιερίδη²⁴. Σήμερον, οὐδ' ἀπλῆ πλέον μνεία τῶν περὶ τοῦ ἐναντίου ἐπιχειρημάτων ἐπιτρέπεται. Ὅτι οἱ τρεῖς Μπουνιαλῆδες, ὑπῆρξαν ἀδελφοὶ διέγνωσεν ὁ Ἰω. Βελουδοῦς, ὅστις ἔγραψεν, ἐπανορθῶν τὰ παρὰ Σάθα κακῶς κείμενα, πρὸς τὸν λογιώτατον ἐκεῖνον ἀρχιμανδρίτην Ἀνδρόνικον Δημητρακόπουλον, πρὸ τοῦ 1872 πάντως, ὅτι ὁ Ἐμμανουήλ Μπουνιαλῆς ἐτελεύτησεν, ὡς πιθανώτερον, τὸ 1688, ἐφημερεύσας ἀπὸ 1 Φεβρουαρίου 1659 μέχρι τοῦ θανάτου του, ἀδελφοὺς δ' εἶχε δύο, τὸν ποιητὴν Μαρίνον (λαϊκόν), ἀπαντώμενον ἐν τῇ Ἑλλην. Κοινότητι τῇ 18 Αὐγούστου 1669; καὶ τὸν ζωγράφον Κωνσταντῖνον²⁵. Ἀνεξαρτήτως τῆς τοιαύτης διαπιστώσεως ὑπεστήριξε τὸ ὀρθὸν καὶ ὁ Cervellini, ἐνθυμηθεὶς τοὺς στίχους τοῦ Μαρίνου (226, 11-12):

*Κι' οἱ ἀδελφοί μου ἦλθασι καὶ παίρνω τὸ σακκάκι
καὶ βάνω το στοὶ νόμους μου μὲ λίγο πραγματάκι*

καὶ τὴν πρὸς Μελέτιον Χορτάκη ἀφιερωτικὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἐμμανουήλ Τζάνε περὶ τοῦ θαύματος τοῦ Ἀγ. Γοβδελαῆ: «ὄντες λοιπὸν εἰς τὴν δυστυχῆ πατρίδα, ἤγουν εἰς τὸ Ρέθεμνος, εἴχαμεν καὶ ἄλλους ἀδελφοὺς κατὰ σάρκα, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἕνας ὀνόματι Φραγγίιας ἀρρώστησε»²⁶. Ὁμοίως τοὺς στίχους τοῦ Μαρίνου (230, 27-30):

*Μ' ἀρέγεται κι' ἐπιθυμᾶς νὰ μάθης τ' ὄνομά μου,
πᾶσ' ἀρετὴν ἐστόλισες τ' ἀδέλφια τὰ δικά μου.*

¹⁹) Gerola, EZ σ. 352. Teza. MZ, σ. 9 σημ. 2.

²⁰) Βρετός, ΝΦ, Α' σ. 240

²¹) Ὁ Μανασσάκας, σ. 457 σημ. 2, σημειοῖ τούτους καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐπανόρθωσιν.

²²) Σάθας, ΝΦ, σ. 346-7, ἀγνωστον ποῦ εὗρων ὅτι ὁ Μαρίνος ἦλθεν εἰς Ἐνετίαν πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς πατρίδος του, ἣν ἄλωσιν οὗτος περιγράφει.

²³) Gerola, ἐνθ' ἀνωτέρω.

²⁴) Βουτιερίδης, σ. 444-6.

²⁵) Ἐπανορθώσεις σφαλμάτων παρατηρηθέντων ἐν τῇ Νεοελληνικῇ Φιλολογίᾳ τοῦ Κ. Σάθα μετὰ καὶ τινων προσθηκῶν, ὑπὸ Ἀνδρον. Δημητρακοπούλου, ἀρχιμανδρίτου, Τεργέστη, τύποις Αὐστριακοῦ Λούδ 1872, σ. 32.

²⁶) Legrand, ΒΗ II σ. 130. Σημειῶνω ὅτι καὶ σήμερον ἐν Κρήτῃ ἀκούεται Φραγκιάς ἀντὶ τοῦ Φραγκίσκος ἢ Φραγκιός.

*Μαρῖνον μ' ἐβαπτίσασι, Τζάνες εἶν' ἡ γενιά μου,
καὶ Μπουνιαλῆ μὲ κράζουσι κι' ἔτσι εἶναι τ' ὄνομά μου,*

ὅπου οὗτος ὑπαινίσσεται τὰς φιλολογικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς ἀρετὰς τῶν ἀδελφῶν του. Τέλος, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Τζάνες κατέβαλε τὴν δαπάνην τῆς ἐκδόσεως τῆς ὑπὸ τοῦ Ἐμμανουήλ Τζάνε συγγραφείσης ἀκολουθίας τοῦ Ἁγίου Ἰωσήφ.

Ὅτι οἱ Μπουνιαλῆδες ἦσαν ἀδελφοὶ παρεδέχθη καὶ ὁ Gerola, ἐρευνήσας τὰ κατὰ τὸν Ἐμμανουήλ. Τούτου δὲν ἀνευρέθη ἡ γέννησις εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ Δούκα²⁷, καὶ φυσικὰ, ἀφοῦ ἐγεννήθη εἰς τὸ Ρέθεμνος· συμπεραίνεται δ' ὅτι ὁ Ἐμμανουήλ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐφημερεύσῃ εἰς Ἁγιον Γεώργιον πρὸ τοῦ 1646, ἔτους τῆς ἐκ Ρεθέμνου ἀναχωρήσεώς του. Ὄντως, ἐρευνήσας τὸ ἀρχεῖον τῆς Ἑλλ. Κοινοῦ Ἑνετίας τὸν εὔρεν ἐφημερεύσαντα ὡς ἀκολούθως: 1 Φεβρουαρίου 1660 (πρώτη ἐκλογή), 29 Ἰανουαρίου 1662 (ἐπανεκλογή), 20 Ἰανουαρίου 1665, 14 Φεβρουαρίου 1666, 21 Φεβρουαρίου 1667, 8 Ἰανουαρίου 1668, 29 9 (;) 1669, 12 Φεβρουαρίου 1670, ὁμοίως. Αἱ τελευταῖαι ἐπανεκλογαὶ του ὡς ἐφημερίου ἀπαντῶνται εἰς πράξεις τῆς 5 Ἰουλίου 1671, 20 Φεβρουαρίου 1675, 17 Μαρτίου 1679, 14 Φεβρουαρίου 1682 καὶ 5 Μαρτίου 1687²⁸.

Ἡ ἐρευνα ἔλυσε τὸ ζήτημα ὡς πρὸς τὴν σχέσιν Ἐμμανουήλ καὶ Κωνσταντῖνου. Τὴν 26 Νοεμβρίου 1655 βαπτίζεται ἡ κόρη τοῦ Κωνσταντῖνου Ἀντωνία, καὶ τὴν 22 Φεβρ. 1685 στεφανώνεται τὸν Μάριον Μπότζαν· εἰς τὴν σχετικὴν πράξιν ἀναγινώσκομεν «ἐστεφανώθη ὑπ' ἐμοῦ ἐφημερίου Ἐμμανουήλ ἱερέως τοῦ Τζάνε τοῦ θείου αὐτῆς»²⁹. Νεώτερος εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντῖνου Γεώργιος, βαπτισθεὶς τὴν 14 Μαΐου 1658³⁰· τὴν θυγατέρα του Ἀνεζίνα ἐβάπτισεν ὁ Ἐμμανουήλ τὴν 22 Ἰουλίου 1684, εἰς δὲ τὴν σχετικὴν πράξιν ἀναγινώσκομεν³¹ «ἐβαπτίσθη ὑπ' ἐμοῦ τοῦ Ἐμμανουήλ ἱερέως τοῦ Τζάνε τοῦ μεγάλου αὐτῆς θείου»³².

²⁷) Gerola, EZ, σ. 353.

²⁸) Αὐτόθι σ. 353-4.

²⁹) Μέρτζιος, Μικρ. Ἑλλην. σ. 240.

³⁰) Αὐτόθι.

³¹) Αὐτόθι σ. 241.

³²) Προσθέτω καὶ τὴν κατωτέρω ἐνθύμησιν: «Ἐλαβον ἐγὼ Ἐμμανουήλ ἱερέως ὁ Τζάνες λεγόμενος Μπουνιαλῆς ἀπὸ τὸν ἐντιμότατον κὺρ Ἀλέξιο Νέκο, ραστάλδο τοῦ ἐνεσιῶτος καιροῦ, λίτρος ἑκατὸν τριάντα ἕξι καὶ σολδία ὀκτώ τὰ ὅποια εἶναι διὰ ἐξόφλησι ἀπὸ τὸ λεγέτο δρον δ ποτ[ε] Ἐπιφάνιος ἠγουόμενος ἄφησε διὰ τὲς πρόθεσες » Κ. Δ. Μέρτζιου, «Ἡ οἰκογένεια τῶν Γλυκέων ἢ Γλυκῆδων, «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» 10 (1935), σ. 34.

Ὁ Ἐμμανουήλ φαίνεται ὅτι ἠύπορει, ἀφοῦ ἤδη τῷ 1661 ἐξοδεύει διὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ἁγίου Γοβδελαᾶ τοῦ Πέρσου, τὴν ὁποίαν συνέταξε μὲ τὸν συμπατριώτην του Καλλιόπιον Καλλιέργην⁸³.

Εἰς προσφώνησιν πρὸς τὸν Κρητὰ Μητροπολίτην Φιλαδελφείας Γεράσιμον Βλάχον «Εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν τῆς ὑπεραγίας Θεοῦ Στίχοι... Ἐνετίησι ἀχπδ'» (1684) ὁ Ἐμμανουήλ ὑπογράφεται οὕτως, ὑποδηλῶν τὸ προκεχωρημένον τῆς ἡλικίας του :

*Τζάνιες ὁ εἰκονογραφεύς, Ῥηθύμιος ἐκ Κρήτης,
Ἐμμανουήλ ὁ Μπουνιαλῆς, ὁ γηραιὸς πρεσβύτης⁸⁴.*

Γνωρίζομεν τέλος ὅτι ὁ Ἐμμανουήλ ἀπεβίωσεν ἐν Ἐνετίᾳ ὀγδοηκοντούτης τὴν 28 Μαρτίου 1690⁸⁵, ἵφου ἐφημέρευσε καθ' ὅλα τὰ μεταξὺ 1659 - 1689 τριάκοντα ἐν ἔτη πλήν τῶν 1664, 1678, 1683, 1685 καὶ 1688, περὶ ὧν δὲν ὑπάρχουν εἰδήσεις, ἦτοι ἔτη 26⁸⁶.

Διὰ τὸν Μαρτῖνον δὲν ὑπάρχει ῥητὴ μαρτυρία, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα συνάγεται, δεδομένου μάλιστα ὅτι ὁμοῦ ἀναφέρει οὗτος τοὺς Ἐμμανουήλ καὶ Κωνσταντῖνον εἰς τοὺς στίχους τοῦ «Κρητ. Πολέμου» (587, 1 - 2) :

*Καὶ τὸν παπᾶ κὺρ Μανουήλ τὸν ἀγιογράφο βάνε
τὸν Ρεθεμιώτη Μπουνιαλῆ καὶ Κωνσταντῖνο Τζάνε.*

Περὶ αὐτοῦ τοῦ Μαρτίνου συνεκέντρωσα ἄλλοτε⁸⁷ τὰς εἰδήσεις, ὅσας ἀφῆκεν εἰς τὸ ἱστορικὸν ποίημά του, ὑπεστήριξα δ' ὅτι ἦτο ἱερεὺς· τοῦτο συνήγαγον τότε ἐκ τῶν στίχων τῆς Φιλονεικίας Χάνδακος μὲ τὸ Ρέθεμνος (586, 29 - 30) :

*θυμίζω σου . . .
τὸν ψάλτην σαλπυγγόφωνο παπᾶ τὸν κὺρ Μαρτῖνο,*

τοὺς ὁποίους ὑπέθεσα γραφέντας ὑπὸ τοῦ Μαρτίνου διὰ τὸν ἑαυτὸν

⁸³) Ὅρα περαιτέρω τὸν σχετικὸν πίνακα.

⁸⁴) Legrand, ΒΗ II σ. 423.

⁸⁵) Μέρτζιος, ἐνθ' ἀνωτέρω, σ. 241. Ὁ Gerola (αὐτ. 353-4) ἀναφέρει ὡς ἔτος θανάτου τὸ 1689. Ἐπομένως σφαλερὰ εἶναι ἡ ὑπόθεσις τοῦ Ἰ. Παπαδημητρίου, ΑΕ σ. 54, καθ' ἣν ὁ εἰς τὴν Κέρκυραν μνημονευόμενος τάφος Μπουνιαλῆ δύναται νὰ εἶναι τοῦ Ἐμμανουήλ, τοῦ ἐργασθέντος ἐκεῖ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1648 καὶ 1659, πρὸ τῆς εἰς Ἐνετίαν μεταβάσεώς του. Πιθανῶς, πρόκειται περὶ ἄλλου τινος ἀδελφοῦ των, τοῦ προμνημονευθέντος Φραγγιᾶ ἢ ἄλλου ἀγνώστου.

⁸⁶) Ὁ Μέρτζιος, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 242, ἀγνοεῖ τὰ ἐρευνηθέντα ὑπὸ τοῦ Gerola καὶ συνάγει ὅτι ὁ Ἐμμανουήλ ἐφημέρευσε 20 μόνον ἔτη.

⁸⁷) Τωμαδάκης, «Ἑλληνικά» 5'.

του, καθὼς καὶ τὸ χωρίον τοῦ «Κρητ. Πολέμου» (226, 5-8) ὅπου, ὁμιλῶν περὶ τῆς ἀγροίκου πρὸς αὐτὸν συμπεριφορᾶς πασσαῖ τινος, ἀπὸ τὴν μανίαν τοῦ ὁποίου μόλις ἐξέφυγεν, γράφει :

*Κι' οἱ Τοῦρκοι ἐσιμώσασι κι' ἐδείχναν καλωσύνη
σὲ μένα καὶ θαυμάζασι τὴν χάριν ὅπου ἴγινη
τὸ πῶς δὲν ἐσκοτώθηκα ἴπου τοῦ πασιᾶ τὴ χέρα
μοῦ ἴπανε γιὰ νὰ λειτουργῶ ἐκείνη τὴν ἡμέρα.*

Ἄλλ' ὅπως ὁ Μαρῖνος ὁ ἱερεὺς καὶ ψάλτης ὁ χαρακτηριζόμενος ὡς σαλπιγγόφωνος ἠδύνατο νὰ εἶναι ἄλλος τις θεθύμιος, οὕτω σκέπτομαι ὅτι καὶ τὸ «λειτουργῶ» τοῦ στίχου 8 τῆς σ. 226 δύναται νὰ σημαίνει «προσφέρω λειτουργίαν», κατὰ τὸ γνωστὸν ἔθιμον, καὶ ὄχι «ἱεουργῶ ὁ ἴδιος λειτουργίαν», ὡς τὸ ἐξέλαβον ἄλλοτε. Διότι, ἂν ὁ Μαρῖνος ἦτο ἱερωμένος, δὲν θὰ παρέλειπε βέβαια τὸν τίτλον τοῦτον ἀπὸ τὰς προμετωπίδας τῶν ἔργων του, θ' ἀνεφέρετο δὲ καὶ ὡς ἐφημερεύων ἢ ἄλλως ὑπηρετῶν τὸν Ἑλληνικὸν Ναὸν τῆς Ἑνετίας, καὶ δὲν θὰ διέφευγε τὴν ἔρευναν μέχρι σήμερον. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον μᾶλλον μοῦ φαίνεται ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ Μαρῖνου ὑπῆρξε ζωὴ κοσμικοῦ καὶ οὐχὶ ἱερωμένου, κοσμικοῦ ἐν τούτοις πιστοῦ πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων του.

Προσθέτω ἀκόμη, ὅτι ἡ ἔρευνα ἔφερεν εἰς φῶς περὶ τοῦ Μαρῖνου ὅτι ἐνεγράφη εἰς τὸ Μητρώον τῆς ἐν Ἑνετία Ἑλληνικῆς Ἀδελφότητος ὡς *Marin Zane Bugni ali* τὸ 1674 καὶ διετέλεσε μέλος μέχρι τοῦ 1685⁸⁸. Πιθανῶς τὸ ἐπόμενον ἔτος ὑπῆρξε τὸ ἔτος τοῦ θανάτου του.

Διὰ τὸν Κωνσταντῖνον τέλος, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὑποδιάκονος ἔγγαμος, γνωρίζομεν ὅτι ἔσχεν υἱοὺς τὸν Ἐμμανουήλ καὶ τὸν Γεώργιον καὶ θυγατέρα τὴν Ἀντωνίαν καὶ ἀπέθανε μεταξὺ τοῦ 1682 καὶ τοῦ 1685⁸⁹.

III

Τὴν οἰκογενειακὴν καταγωγὴν τῶν Τζάνε ἠθέλησεν ἐσχάτως νὰ διευκρινήσῃ ὁ Κων. Μέρτζιος⁴⁰, πλὴν κατέληξεν εἰς ἐπισφαλῆ συμπεράσματα. Ἀνευρὼν τὸν λόγιον ἱερέα Γεώργιον Βλαστὸν καὶ ἐξακριβώσας ὅτι υἱοὶ του ἦσαν ὁ Ζορζὶ καὶ Ζυανε Βλαστοὶ καὶ ὅτι πάντες οὗτοι ἐπωνομάζοντο *Pugnalletti* (εἰδήσεις περὶ αὐτῶν 1583-1599)⁴¹, μετεπήδησεν εἰς τὸ ὅτι οἱ ἐν Ἑνετία ΒΛΑΣΤΟΙ οὗτοι ἦσαν

⁸⁸) Μέρτζιος, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 241.

⁸⁹) Αὐτόθι σ. 240-41.

⁴⁰) Αὐτόθι σ. 238-42.

⁴¹) Αὐτόθι σ. 238.

πρόγονοι τῶν ἐν Κρήτῃ Τζάνηδων (ἐνετ. ΖΑΝΕ) καὶ ἔθηκεν ὡς πατέρα τῶν τριῶν, περὶ ὧν πραγματευόμεθα, τὸν Ἰωάννην Βλαστὸν Πουνιαλέττον (Zuane Pugnaletto). Δικαιολογεῖ δὲ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ παρωνυμίου «Pugnaletto» ἐπὶ τοῦ ἐπωνύμου «Βλαστός», ἐκ τῆς ὑπάρξεως ἐν Ἐνετία καὶ ἄλλων οἰκογενειῶν Βλαστῶν⁴².

Τοῦτο δὲν δύναται νὰ εὐσταθῇ διὰ τοὺς ἐπομένους λόγους :

α') Τὸ Τζάνες (Zane) εἶναι οἰκογενειακὸν ἐπώνυμον μεμαρτυρημένον ἐν Κρήτῃ, ὅπου οἰκογένεια ἔχουσαι εὐγένειαν (nobiltà) φέρουν αὐτό. Ταῦτὸν λεκτέον καὶ περὶ τοῦ Βλαστός. Ἀπεναντίας τὰ Πουνιαλέττος⁴³ καὶ Μπουνιαλής⁴⁴ εἶναι παρωνύμια.

β') Zuane καὶ Zane δὲν συμπίπτουν ἀπολύτως, τὸ πρῶτον κύριον ὄνομα καὶ τὸ ἄλλο ὡς ἐπώνυμον ἀπαντώμενα· δὲν ἠδύναντο, νομίζω, οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰωάννου Βλαστοῦ, Ἑλληνοσὶς ἱερέως ὀρθοδόξου καὶ ἑλληνογλώσσου, νὰ κληθοῦν Τζάνηδες. Ἡ θὰ ἐλάμβανον τὸ πατρώνυμον Βλαστός, τὸσον ἔνδοξον ὥστε νὰ μὴ θέλουν ὡς πραγματικοὶ ἀπόγονοι νὰ τὸ ἀγνοήσουν⁴⁵, ἢ θὰ ἐλάμβανον τὸ παρωνύμιον Πουνιαλέττος, ἢ θὰ ἐλάμβανον ὡς οἰκογενειακὸν τὸ Γιαννόπουλος (Τζανόπουλος). Τὸ ἐπίθετον ὅμως τῶν Μπουνιαλήδων ἐκφέρεται Τζάνες, μετὰ τὸ τελικὸν ς, ἐνδεικτικὸν ὅτι δὲν πρόκειται περὶ γενικῆς πατρωνύμου.

γ') Κακῶς ταυτίζει ὁ Μέρτζιος τὰ δύο παρωνύμια Pugnaletto καὶ Μπουνιαλῆς, μολονότι ἀμφότερα προέρχονται ἐξ ὑποκοριστικῶν τύπων τῆς ἰταλικῆς λέξεως pugna = ἐγχειρίδιον, τὸ πρῶτον pugnaletto καὶ τὸ δεύτερον pugnalino (ο), σημαίνοντα καὶ τὰ δύο «μικρὸν ἐγχειρίδιον». Διότι οἱ δύο γλωσσικοὶ τύποι εἶναι διάφοροι⁴⁶ καὶ ὁ μὲν εἰς ἐκφέρεται αὐτούσιος περίπου (Πουνιαλέττος[ς]) ὁ δ' ἄλλος μεταβεβλημένος (Pugnialino - pugnalino - Πουνιαλῆς - Μπουνιαλῆς)⁴⁷.

δ') Διὰ τὸν στοιχειώδη ἱστορικὸν λόγον, ὅτι ὁ Ἰωάννης Βλαστός

⁴²) Αὐτόθι σ. 239.

⁴³) Μετὰ τὴν σειρὰν τοῦ ὁ Πουνιαλέττος ἔγινε καὶ ἐπίθετον: εἰς τὴν σύγχρονόν μας «Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως» 1943, Γ' τεῦχος, σ. 1029 β εὐρίσκεται «Γεώργιος Μπουνιαλέττος ἀγρονόμος Κρής».

⁴⁴) Εὐρίσκω ἐν Κρήτῃ ναὸν Pantaleon de Bugnali, Fl. Cornelius, Creta Sacra I σ. 231. Πρόκειται φυσικὰ περὶ ἀγίου Παντελεήμονος τῶν Μπουνιαλήδων.

⁴⁵) Ὁ Μέρτζιος, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 240, σημειώνει Ἐμμανουήλ Βλαστὸν ἐκ τῶν Πουνιαλέττων, ἀπλῶς Βλαστὸν γραφόμενον. Ἀπεναντίας οὐδὲν ἐκ τῶν Τζάνηδων εἶδεν ὡς Βλαστὸν σημειούμενον.

⁴⁶) Ὡς εἰς τὴν γλῶσσάν μας π.χ. Γεωργιάδης, Γεωργούλης, ἀπόγονοι τοῦ Γεωργίου.

⁴⁷) Ἀνεπιτυχῶς ὁ Ξανθουδίδης παράγει τὸ ἐπίθετον ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν

Πουνιαλέττος ἔζησεν ἐν Ἑνετία, ὅπου καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ γεννήσῃ καὶ ἀναθρέψῃ τὰ παιδιὰ του, ἐνῶ οἱ Ζανε ἦσαν θρέμματα τῆς Ρεθύμνης, ὁπόθεν ἐξεκίνησαν μόνον μετὰ τὴν ἄλωσίν της (1646), αὐτοκαλοῦνται δὲ Ρεθυμναῖοι⁴⁸. Εἰς τὸν «Κρητ. Πόλεμον» λέγει ὁ Μαρίνος ὅτι δὲν εὔρεν ἀναχωρῶν τοὺς «ἐδικούς μας» (226, 15), τὴν οἰκογένειάν του δηλαδή. Καὶ ἀπὸ αὐτὸ συνάγομεν ὅτι ἡ οἰκογένεια ὁλόκληρος ἔμενεν εἰς τὸ Ρέθεμνος.

ε') Ὁ Ἰωάννης Βλαστός ἦτο ἐφημέριος ἤδη τὸ 1584⁴⁹ καὶ ἐφημέριος δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκλεγῆ νέος. Ἀπίθανον εἶναι ὅτι θὰ ἐγέννα υἱοὺς μετὰ μίαν τριακονταετίαν, διότι οἱ Μπουνιαλῆδες ἐγεννήθησαν ὁ μὲν (πιθανώτατα ὁ πρεσβύτερος ἐξ αὐτῶν) Ἐμμανουήλ μεμαρτυρημένως τὸ 1610⁵⁰, οἱ δὲ δύο ἕτεροι περὶ τὴν χρονολογίαν ταύτην⁵¹. Ἄν τοῦ Ἰωάννου τούτου Βλαστοῦ ἦσαν υἱοὶ οἱ Μπουνιαλῆδες ἔπρεπε ὁπωσδήποτε νὰ ἦσαν πρεσβύτεροι τὴν ἡλικίαν.

Πρὸς ἄρσιν τῆς ἐπελθούσης διὰ τοῦ ἰσχυρισμοῦ τοῦ Μέρτζιου συγχύσεως, ἐσηματίσαμεν τὰ γενεαλογικὰ δένδρα ἔνθεν τῶν Β λ α σ τ ῶ ν Π ο υ ν ι α λ ἔ τ τ ω ν καὶ ἔνθεν τῶν Τ ζ ά ν ε Μ π ο υ ν ι α λ ῆ δ ω ν, ἐξ ὧν φαίνεται ὅτι κάθε ἄλλο παρὰ ταυτίζονται αἱ δύο οἰκογένειαι, αἱ ὁποῖαι μάλιστα ἔρχονται εἰς ἐπιγαμίαν⁵² καὶ παραθέτομεν αὐτά.

λέξιν (μ)πουνιαλό=ἰταλ. pugnale. Πρβλ. καὶ Σ τ ε φ. Ξ α ν θ ο υ δ ῖ δ ο υ, Γλωσσάριον Ἐρωτοκρίτου (Ἡράκλ. 1915) σ. 675 τῆς μεγάλης ἐκδόσεως.

⁴⁸) Ὁ Μαρίνος περὶ ἑαυτοῦ (579, 8):

Ὁ Ρεθυμναῖος ὁ πωχὸς εἰσὲ μεγάλο πλοῦτος

Πρβλ. ἀκόμη 583, 15 καὶ 178, 2-3, 587, 1-2 καὶ τὸ προσημειωθὲν δίστιχον τοῦ Ἐμμανουήλ (L e g r a n d, ΒΗ II σ. 423) κ.ἄ.

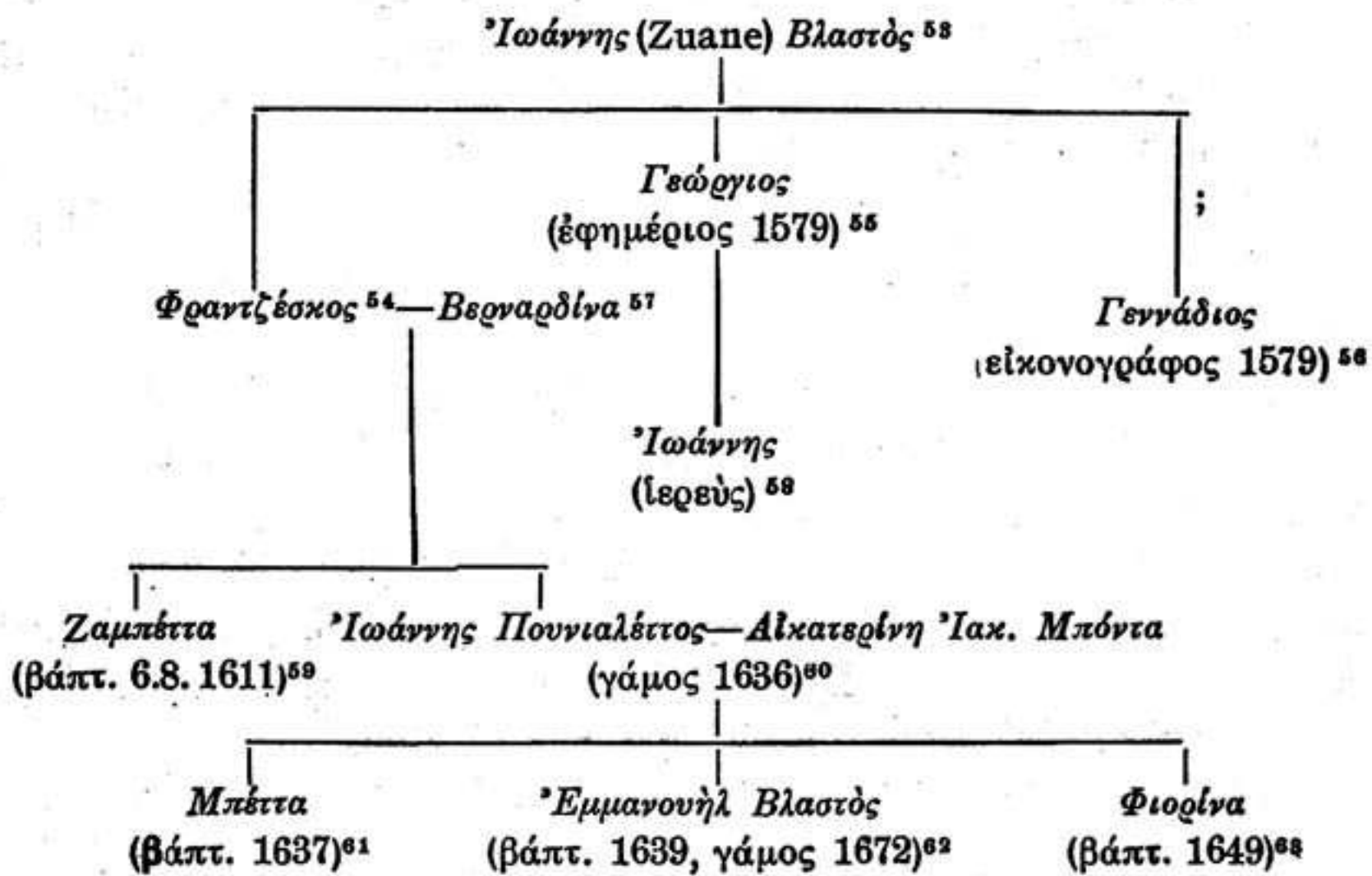
⁴⁹) Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 238.

⁵⁰) Α ὐ τ ὅ θ ι σ. 241-42.

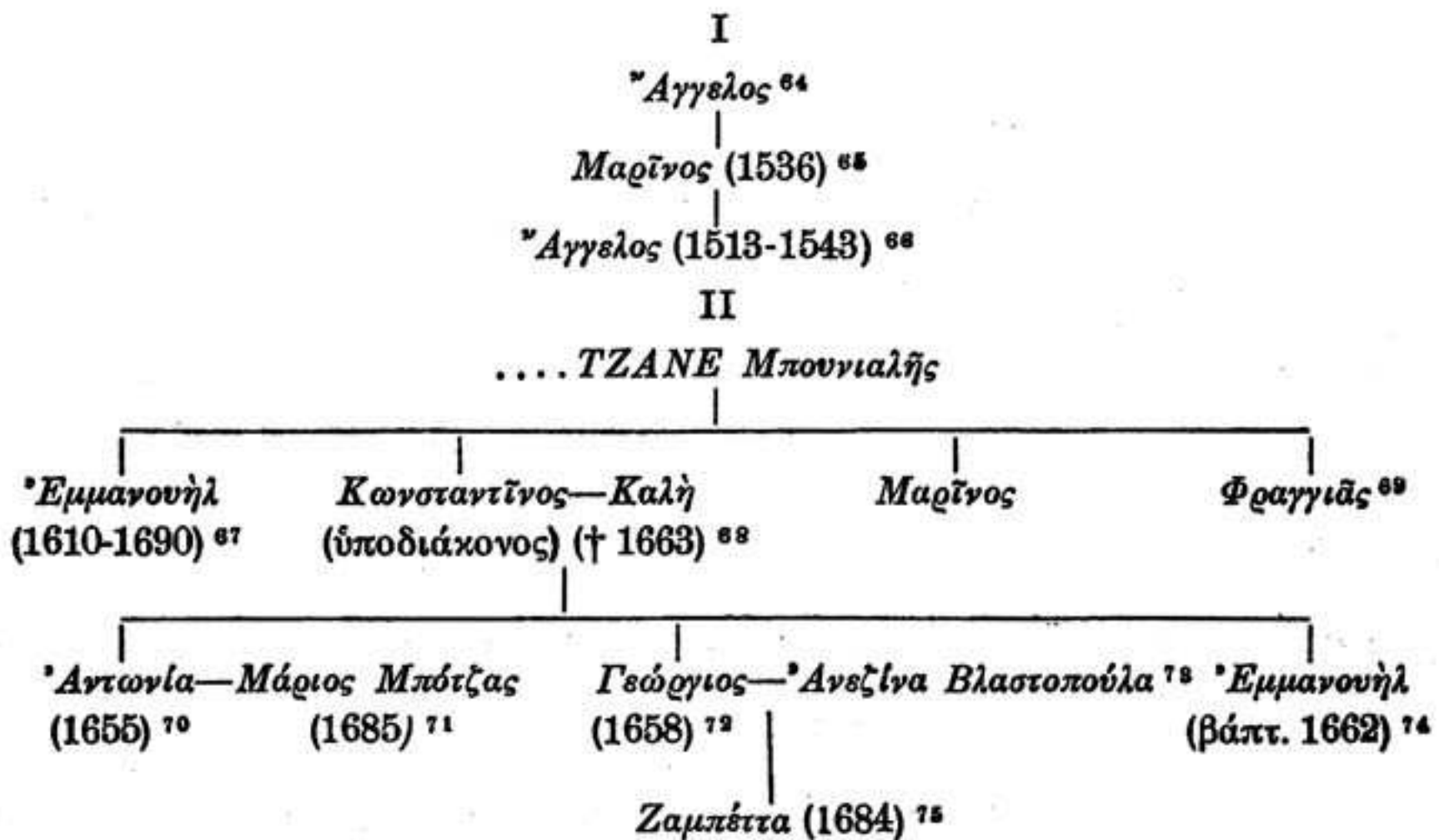
⁵¹) Ὁ Κωνσταντῖνος τεκνοποιεῖ ἔτι τὸ 1662, ὁ δὲ Μαρίνος μαρτυρεῖται ὡς ζῶν μέλος τῆς Κοινότητος τὸ 1685.

⁵²) Ἡ σύζυγος τοῦ Γεωργίου Κ. Τζάνε Ἀνεζίνα ἦτο Βλαστοπούλα: Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 241 σημ. 4.

Α.— ΔΕΝΔΡΟΝ ΒΛΑΣΤΩΝ - ΠΟΥΝΙΑΛΕΤΤΩΝ

Β.— ΔΕΝΔΡΟΝ ΤΖΑΝΕ ΜΠΟΥΝΙΑΛΗΔΩΝ

⁵³) Μέρτζιος, αὐτόθι σ. 239 «Φραντζέσκο δὲ Z u a n e».

⁵⁴) Αὐτόθι.

⁵⁵) Αὐτόθι σ. 238, Βελοῦδος σ. 70.

⁵⁶) Ἀρχιμ. Ἀγαθαγγέλου Νινολάκη, Ἡ πρὸς τοὺς Κρητας ἀλληλογραφία Μελετίου τοῦ Πηγᾶ . . . , ἐν Χανίοις 1908, ὅπου ἐν σ. 56.: «Γενναδίῳ τῷ Βλαστῷ» ἐπιστολὴ τοῦ παιτριάρχου Κωνηπόλεως (1597) «ἀγαμένην δὲ

Δ'. ΠΗΓΑΙ ΤΟΥ «ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ» ΚΑΙ ΑΦΙΕΡΩΣΙΣ

Ὅτι ἐμιμήθη ὁ Μπουνιαλῆς ἄλλους καὶ ἀπὸ ἄλλους ἤντησε διὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ «Κρητικοῦ Πολέμου», συνεζητήθη ἤδη παρεμπιπτόντως. Οὕτω ὁ Σάθας ἰσχυρίσθη σχετικῶς μὲ τὴν προτασσομένην πρὸς Κ α γ ι ά ν ν η ν προσφώνησιν, ὅτι «Αἶ ἐν τῇ προσφωνήσει ταύτη ποιητικαὶ παραβολαὶ ἐλήφθησαν ἐκ τῆς εἰς Γεώργιον Μόρμορην προσφωνήσεως τῆς Ἐρωφίλης τοῦ Χορτάτση»⁷⁶. Ὁ θέλων νὰ ἐπαληθεύσῃ τὴν παρατήρησιν, ὡς ὁ γράφων, δὲν θὰ εὔρη ἄλλην ὁμοιότητα εἰ μὴ τὴν ἐπομένην ἀναλογίαν

θωρῶντας μόν' ὡς ἄστρο μου λαμπρὸ τὸ πρόσωπό σου

Ἐρωφ. Ἀφ. στ. 64

Καθὼς ὁ ἥλιος ἵστα ψηλὰ λάμπει καὶ διαφωτίζει

Κρητ. Πόλ. 144, 15

μηδὲν σημαίνουσαν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἰταλὸς E. Teza ἰσχυρίσθη ὅτι ὁ Μπουνιαλῆς ἔπεται τῷ Andrea Valiero, ὁ ὁποῖος, γερουσιαστῆς ὢν καὶ διοικητῆς πολεμικοῦ πλοίου, ἔγραψεν ἱστορίαν τοῦ Κρητικοῦ Πολέμου (1679)· ἡ παραβολὴ ἐγένετο μεταξὺ τοῦ ἐπομένου χωρίου τοῦ Ἐνετοῦ ἱστοριογράφου, ἀναφερομένου εἰς τὸν θάνατον τοῦ Caterino

τῇ τῆς εὐμενείας φιλοφροσύνη, ὥστε καὶ τῶν ἱερῶν εἰκονισμάτων καὶ πλαστουργῶν πεποίηκε λαμπρὸν καὶ εὐεργέτην ἱλαρώτατον».

⁵⁷⁾ Μέρτζιος, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 239.

⁵⁸⁾ Αὐτόθι σ. 238-39.

⁵⁹⁾ Αὐτόθι σ. 239.

⁶⁰⁾ Αὐτόθι σ. 239-40.

⁶¹⁾ Αὐτόθι σ. 240.

⁶²⁾ Αὐτόθι σ. 240.

⁶³⁾ Αὐτόθι σ. 240.

⁶⁴⁾ Gerola, EZ σ. 3.

⁶⁵⁾ Αὐτόθι.

⁶⁶⁾ Ἐκ τῆς δημοσιευθείσης καὶ ἄνωτέρω ἐπιγραφῆς.

⁶⁷⁾ Μέρτζιος, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 242.

⁶⁸⁾ Αὐτόθι σ. 240 καὶ σημ. 1.

⁶⁹⁾ Legrand, BH II σ. 130.

⁷⁰⁾ Μέρτζιος, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 240.

⁷¹⁾ Αὐτόθι σ. 240-41.

⁷²⁾ Αὐτόθι σ. 240.

⁷³⁾ Αὐτόθι σ. 241 εἰς σημ. 4.

⁷⁴⁾ Αὐτόθι σ. 240.

⁷⁵⁾ Αὐτόθι σ. 241.

⁷⁶⁾ Σάθας, Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, Ἀθῆναι 1869, σ. 229 σημ. 1.

Cornaro : «*La palla si fa in mille pezzi e il ventre gli buco, e i visceri gli tagliò e il degno suo corpo tutto diedi a morte. Chiama il generalissimo e poi mezza ora visse ancora il corpo di lui e con grande gioia ne uscì l' anima*»⁷⁷ καὶ τῶν ἐπομένων στίχων τοῦ Μπουνιαλῆ (512, 5 - 14) :

- 5 κι' ἢ μπάλλα ὅπου ἔπεσεν, θωρῶντας δὲν τῆ βάνει
 ἴστον λογισμὸν πὼς φτάνει ἐκεῖ, γιὰ νὰ τὸν ἀποθάνη
 κι' ἐρύπησέν του τὴν κοιλιὰν καὶ τ' ἄντερα ἴκοψέν του
 καὶ τὸ κορμὶν του τ' ἄξιον ὄλον θανάτωσέν του.
 Καὶ τὸν γενεραλίσιμον πρίχου νὰ ξεψυχήση
 10 κράζει νὰ φτάξη μὲ σπουδὴ ὄγια νὰ τοῦ μιλήση...
 13 Καὶ μισὴ ὥρα ἔζησεν ἀκόμη τὸ κορμὶ του
 καὶ μὲ μεγάλη του χαρὰ ἐβγήκεν ἡ ψυχὴ του,

ὅπου πραγματικῶς εὑρισκόμεθα πρὸ μεταφραστικῆς ἀναπτύξεως τοῦ κειμένου τοῦ Ἑνετοῦ ἱστοριογράφου. Ἄλλ' ἐκ τῆς μερικωτάτης αὐτῆς περιπτώσεως δὲν δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν τὴν γενικότητα ὅτι ἀκολουθεῖ ὁ Τζάνες τὸν Βαλιέρον.

Καὶ πρῶτον μὲν ὁ Τζάνες ὡς ὀρθόδοξος καὶ ὡς Κρητὸς εἶναι ἀπολογητὴς τῶν ἡρωϊσμῶν τῶν Κρητῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπεδίδοντο ἀπροθυμία καὶ τουρκόφιλος κακοβουλία ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν ἱστοριογράφων καὶ τοῦ Valiero⁷⁸. Εἰδικώτερον δὲ ὁ Τζάνες οὐ μόνον δὲν ἀναφέρει τὰ ὀνόματα τῶν δουκῶν de Navailles καὶ Beaufort καὶ λεπτομερείας περὶ τῶν γαλλικῶν ἐπιχειρήσεων, ἀλλὰ σιωπᾷ καὶ τὴν διπλωματικὴν καθόλου πανευρωπαϊκὴν κίνησιν πρὸς παροχὴν βοήθειας εἰς τὴν πόλιν τοῦ Χάνδακος, περὶ ᾧν διὰ μακρῶν ὁ Valiero⁷⁹. Ἐνῶ δὲ ὁ Ἑνετὸς ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης καὶ παραδόσεως τοῦ Χάνδακος ἀπεστάλησαν ἐκ μέρους τῶν Ἑνετῶν ὁ συνταγμ. Tomaso Anandì καὶ ὡς διερμηνεὺς (*e per la lingua*) ὁ Στέφανος Σκορδίλλης, ἐπιμένει δ' εἰς τὰς λεπτομερείας⁸⁰, ὁ Μπουνιαλῆς σιωπᾷ ταῦτα καὶ ἀναφέρει τὰ τῆς μεταφορᾶς τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ εἰς τὴν νησίδα Δίαν πρὸ τῶν διαπραγματεύσεων (550, 18 κ.έ.). Τοιαύτας δ' οὐσιώδεις διαφορὰς θὰ εὑρισκέ τις ἀπείρους⁸¹.

⁷⁷) Valiero, ἔκδοσις Trieste, Coen 1859, II σ. 331.

⁷⁸) Ζητεῖ δ' ὁ Τζάνες νὰ ἐμψυχώσῃ καὶ τοὺς μαχομένους ἐπὶ Κρήτας· πρβλ. Τωμαδάκης, «Ἑλληνικά» Γ' (1933) σ. 111.

⁷⁹) Τῆς πρώτης ἐκδόσεως σ. 723-37.

⁸⁰) Αὐτόθι σ. 740.

⁸¹) Ὁ Teza (σ. 15) ὑποθέτει ὅτι τὸ ποίημα ἐγράφη μὲ λατινικοὺς χαρα-

Ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ τώρα μικρὰ σύγκρισις τῶν χωρίων τοῦ *Valiero*, τοῦ Ἀθ. Σκληροῦ, τοῦ Ἀνθ. Διακροῦση καὶ τοῦ Μαρίνου Τζάνε, ὠφέλιμος καὶ εἰς τὴν διαπίστωσιν τῆς ἀντιλήψεως ἑνὸς ἐκάστου καὶ ἀπὸ ἐρμηνευτικῆς ἀπόψεως. Πράκειται περὶ τῆς ἀφορμῆς τῆς ἐπιθέσεως τοῦ Σουλτάνου κατὰ τῆς Κρήτης, τῆς συλλήψεως ὑπὸ τῶν μαλτέζων μιᾶς «σουλτάνας». Ὁ *Valiero* λέγει σχετικῶς «*Avendo le galere di Malta preso uno dei Galeoni chiamati della Sultana*»⁸². Ὁ Σκληρὸς (Α' 75-79)⁸³:

Ἴθυνε δ' ὄπα πρὸς Μελίτας εὐθεία
 ἐγκαρσίως δ' ἔτεινεν ὄμματα πρὸς με.
 Πλάττει δ' ἐγκότως μὲν, ἴσχειν πρὸς τούσδε,
 ἄτλητα ὑβρίσαντας ἀγχιάλια,
 κακῶς λυμαίνοντάς τε ἔργον ἔμπόρων

οὐδὲν περὶ «σοουλτάνας» ἀναφέρων.

Ὁ Κεφαλλῆν Ἀνθιμὸς Διακροῦσης⁸⁴, παρανοῶν τὴν σημασίαν τῆς λέξεως λέγει (71, 21-27 καὶ 72, 4-10):

Μία σοουλτάνα θέλησε νὰ πὰ νὰ προσκυνήση
 τὸν Μωαμέτην τὸν σαλὸν καὶ πάλιν νὰ γυρίση
 ἐπῆρε βίον περισσὸν ἔς τὴν στράταν νὰ ξοδιάση
 ὁμοῦ μὲ τοὺς ἀνθρώπους της, ὅσον νὰ τὴν ἐφτάση.

25 Ἐπῆρε καὶ κορίτζια νὰ εἶναι συντροφιά της

κτῆρας καὶ εἶτα μετεγράφη δι' ἐθνικῶν χαρακτήρων ὑπὸ χειρὸς βιαστικῆς καὶ ὑπὸ ὀρθογράφου ὀλίγης ἐμπειρίας· κατὰ τοῦτο δὲν πρέπει, λέγει, νὰ ἐπιρρίπτονται τὰ σφάλματα εἰς τὸν συνθέτην τοῦ «Κρητικοῦ Πολέμου». Δὲν νομίζω ὅτι στηρίζεται πούθενά τοιαύτη τις ὑπόθεσις. Ὁ Μαρίνος ἔγραψεν καὶ τὴν Κατάνυξιν ὠφέλιμον ἑλληνιστί, ἐφ' ὅσον δ' εἶχε μὲ θρησκευτικὰ κείμενα σχέσιν καὶ ἀδελφὸς ἰερωμένου ἦτο, θὰ μετεχειρίζετο μετ' εὐκολίας τὰ ἑλληνικὸν ἀλφάβητον.

Ὁ αὐτὸς μελετητῆς *Teza* (σ. 12) προτείνει διόρθωσιν τινα, ἡ ὁποία δὲν ἔχει μέχρι σήμερον ληφθῆ ὑπ' ὄψιν: ἀντὶ

κι' ὀρθόνιασε κι' ἀρμάτωσε ἕνα μικρὸ βαρκάκι
 μὲ ἕναν ἀκρωτηριανὸ τὸν Στέλιο τὸν Κεργάκη (158, 5-6)

διορθώνει «τὸν Στέλιο τὸν Κυριάκη» καὶ διαλαμβάνει περὶ τῆς ἐκ Κερκύρας οἰκογενείας Κυριάκη, λησμονῶν ὅτι ἡ διήγησις ὑπόκειται εἰς τὰ Χανιά, ὅπου «ἀκρωτηριανός» λέγεται καὶ σήμερον ὁ κάτοικος ἑνὸς τῶν συνοικισμῶν τοῦ ἀκρωτηρίου Κυάμου (Μελέχα), τοῦ σχηματίζοντος τὸν κόλπον τῆς Σούδας, ὅπου ἀποστέλλεται ὁ Κεργάκης αὐτός.

⁸²) *Valiero*, ἔκδ. 1859, I σ. 4.

⁸³) Σάθα, Ἑλληνικά Ἀνέκδοτα, Ἀθήναι 1867, Α' σ. 19-20.

⁸⁴) Συνεκδοθεῖς μετὰ τοῦ Μπουνιαλῆ ὑπὸ τοῦ Ξηροῦχάκη.

σκλάβους και σκλάβας περισσὰς εἰς τὴν ὑπηρεσίᾳ της.
Μέγα καράβι φόρτωσε ὄλο προσκυνητάδες. . .

5 Ἔς τὴν στρατὰν ὁποῦ πήγαινε Φράγκοι τὴν καρτεροῦσι
τῆς Μάλτας τὰ πλεούμενα και τὴν ἐπολεμοῦσι.

Ἐγινε πόλεμος πολὺς τότε ἀνάμεσά τους,
και νὰ κοποῦν ἠθέλασι γιὰ τὴν βασίλισσά τους.

Μὰ τίποτες δὲν ἔκαμαν, ἀλλὰ παραδοθῆκαν. . .

10 Κι' ἐπῆραν τὴν τὰ κάτεργα, μὲ ὄλον τὸ καράβι.

Και ὁ Μπουνιαλῆς (146, 11 - 15):

Μία σουλτὰνα θέλησε νὰ πάη νὰ προσκυνήση

ἔστη Μέκκα πού ἔχε τάσιμον και πάλι νὰ γυρίση.

Ἐπῆρεν βίον και φλουριά ἔστην στρατὰν νὰ ξοδιάση,
νὰ τρώσιν οἱ ἀνθρώποι της ὅσον ἐκεῖ νὰ φτιάση.

15 Μέγα καράβι ἐφόρτωσε. . .

Ὅτι ὁμως δὲν πρόκειται περὶ σουλτάνας γυναικός, ἀλλὰ μεγάλης γαλέρας, φαίνεται ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Μπουνιαλῆν, γνωρίζοντα τὴν τοιαύτην ἔννοιαν τῆς λέξεως «σουλτὰνα» (447, 14):

και τὰ καράβια ἤτουνε μεγάλα σὰ σουλτάνες.

Χαρακτηριστικὸν δ' εἶναι ὅτι ὁ Valiero και ὁ Σκληρός, ἀνθρώποι θετικοὶ και μὲ μεγαλυτέραν μόρφωσιν, εἶναι ἐν προκειμένῳ πραγματικώτεροι, ἐνῶ οἱ ἄλλοι δύο τείνουν πρὸς τὸν μῦθον, ἀπλοποιοῦντα τὴν ἱστορίαν.

Ἐπειδὴ τὴν ὥρα ὁ Διακρούσης ἐξέδωκε τὸν ἰδικόν του «Κρητικὸν Πόλεμον» προγενεστέρως ἀπὸ τὸν Μπουνιαλῆν (1667), θὰ ὑπέθετε κανεὶς ὅτι ὁ Τζάνης ἀκολουθεῖ τὸν Κεφαλλῆνα στιχουργὸν εἰς τὰ τῆς πολιορκίας τῶν Χανίων μάλιστα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχε ζήσει. Ἀλλ' ἀπλῆ ἀνάγνωσις ἀμφοτέρων δεικνύει ὅτι ὁ Τζάνης ὠφελήθη ἐκ διηγήσεων και ἐξ ἄλλων πηγῶν, ὥστε τὸ ἔργον του ὄχι μόνον νὰ εἶναι παραστατικώτερον, ἀλλὰ και πλουσιώτερον εἰς εἰδήσεις και λεπτομερείας ἀπὸ τοῦ Διακρούσης και νὰ ἐπαληθεύεται—κατὰ τὸ τμήμα πάντοτε τῆς ἀλώσεως τῶν Χανίων—ἀπὸ τὴν χειρόγραφον ἀνώνυμον Ἐκθεσιν, ἣ ὁποῖα εἶδεν τελευταίως τὸ φῶς και ὀφείλεται εἰς ἔνα τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ φρουρίου⁸⁵. Τὴν ἴδιαν ἀντίληψιν λοιπὸν

⁸⁵) Μ. Β. Σακελλαρίου, Χειρόγραφος ἔκθεσις περὶ τῆς πολιορκίας και τῆς ἀλώσεως τῶν Χανίων ὑπὸ τῶν Τούρκων (1645) «Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher» XV (1938-39) σ. 141-176.

Ἐπαλήθευσιν χωρίου τοῦ Μπουνιαλῆ βλέπε: Β. Δ. Θεοφανείδου, Ἐνετικά και Τουρκικά Μνημεῖα Δ. Κρήτης, ΕΕΚΣ Δ' (1941) σ. 104-105.

καὶ τὰς πληροφορίας πρέπει νὰ θεωρῶμεν κυρίας πηγὰς τοῦ «Κρητικοῦ Πολέμου» τοῦ Τζάνε· ἄλλως τε καὶ ὁ ἴδιος μᾶς ἐπληροφόρησε περὶ τούτου, γράψας (579, 13-15 καὶ 21-22, 136, 1-8):

*Χιλίους ἑξακόσιους τοὶ ἕξι καὶ σαράντα
ἔτέλειωσε τὸ Ρέθεμνος καὶ τοῦ θυμοῦμαι πάντα
15* *γιατ' ἦτονε πατρίδα μου κι' ἔβλεπα ὅ,τι ἐγίνη.
Λίγα ἴγραφα γιὰ τὰ Χανιά, γιατ' ἦτον καμωμένα
ἀπὸ ἴναν ἄξιον ἱερῆ κι' εἶχεν τα τυπωμένα⁸⁶.
Μά ἴγραφα καὶ τοῦ Χάνδακος εἰς ὅ,τι κι' ἂν ἐγίνη
εἰσὲ πολλῇ ἴφχαρίστησι νὰ τὰ θωροῦν κι' ἐκεῖνοι
γιατὶ δὲν ἦμουννε ἐκεῖ, ἄμ' εἶχανέ μου δώσει
φῶς οἱ ἀφέντες Καστρινοὶ ὅπου ἦλθασίνε τόσοι⁸⁷.
5* *Κι' ἐγὼ μὲ πλείσια πεθυμιὰ ἐρώτου νὰ μοῦ ποῦσιν
τὰ πάντα πῶς ἐπήγανε καὶ νὰ τὰ θυμηθοῦσιν.
Κι' ἐκεῖνα ὅπου δηγούντανε ὡς τὰ θελα γροῖ-
ἐγὼ τοὺς στίχους ἔβγαίνα κι' ἦθελα τοὺς ποιήσει. [κήσει,*

Μ Α Ρ Κ Ο Σ Κ Α Γ Ι Α Ν Ν Η Σ

Ἡ ἀφιέρωσις τοῦ «Κρητικοῦ Πολέμου» ἐγένετο «τῷ *Εὐγενεστάτῳ καὶ Περιφανεστάτῳ Κυρίῳ Κυρίῳ Μάρκῳ τῷ Καγιάννῃ, Μαρίνος ὁ Τζάνε Δόξαν τιμὴν καὶ ἔπαινον*»⁸⁸.

Περὶ τοῦ Μάρκου τούτου Καγιάννη ὑπάρχουν ὀλίγαι τινες πληροφορίες⁸⁹: εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Κρητὸς πατριάρχου Ἱεροσολύμων Νεκταρίου, πρὸς τὸν γνωστὸν Μελέτιον Χορτάκη τὸν ἐν Ἐνετίᾳ ἀρχιεπίσκοπον Φιλαδελφείας, τοῦ 1674 ἔτους ἀναγινώσκειται: «Περὶ μὲν δὴ τοῦ τυπουμένου ἱστορικοῦ βιβλίου ἐδηλώσοιμέν σοι σαφέστερον ἐν τοῖς προτέροις, ἅμα καὶ τῷ εὐγενεστάτῳ καὶ φιλοχρίστῳ κυρίῳ Μάρκῳ τῷ Καγιάννῃ, καὶ πλειόνων χρεῖαν μὴ εἶναι διέγνωμεν»⁹⁰. Ὑπομνηματίζει δ' ὁ ἐκδότης περὶ τοῦ βιβλίου, ὅτι τοῦτο ἦτο ἡ Ἐπιτομὴ τῆς Ἱεροκοσμικῆς Ἱστορίας, ἐκδοθεῖσα τύποις ἐν Βενετίᾳ 1677, δῆλον οὖν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νεκταρίου, συγγραφέως αὐτῆς⁹¹. Ὡστε βλέ-

⁸⁶) Οἱ στίχοι ὑποδηλοῦν, ὅτι ἡ συγγραφή τοῦ «Κρητικοῦ Πολέμου» ἤρχισα μετὰ τὸ 1667, ὅτε ἐτύπωσε τὸ ἔργον τοῦ ὁ Διακρούσης.

⁸⁷) Εἰς Ἐνετίαν εἶχον καταφύγει πολλοὶ Καστρινοὶ ἐκ Χάνδακος.

⁸⁸) Ἐκδ. Ξηροῦχάκη, σ. 143.

⁸⁹) Μανουὴλ Γεδεών, Νεκταρίου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων αὐτὸ γράφει 5 ἐπιστολαὶ... ἐν Κων/πόλει 1913, 8ον σ. 36, ἐν σ. 27-31.

⁹⁰) Αὐτόθι σ. 18.

⁹¹) Αὐτόθι.

πομεν τὸν Καγιάννην ἐπιμελούμενον μετὰ τοῦ Μελετίου τυπώσεως ἑλληνικῶν ἐν Βενετίᾳ βιβλίων. Καὶ ὁ Μελέτιος Χορτάκης⁹³ εἶναι ὁμοίως συνδεδεμένος, ὡς ὁ Καγιάννης, μὲ τὸν «Κρητικὸν Πόλεμον» τοῦ Μπουνιαλῆ, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἐν σ. 140-42 ἐμμέτρου πρὸς αὐτὸν ἀφιερώσεως.

Τὸν Καγιάννην καὶ ἕτερος δεσμὸς συνέδεε μὲ τὴν οἰκογένειαν Τζάνε. Τὸ 1685 ἦτο εἷς τῶν κουμπάρων τῆς κόρης τοῦ Κωνσταντίνου Τζάνε Ἀντωνίας⁹⁴. Ὁ δεσμὸς ὅμως οὗτος εἶναι μεταγενέστερος τῆς, πρώτης θεωρουμένης, κατὰ τὸ 1681 ἐκδόσεως τοῦ «Κρητικοῦ Πόλεμου».

Ε΄. ΕΡΓΑ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΤΖΑΝΕ ΜΠΟΥΝΙΑΛΗ

I.—ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΤΖΑΝΕ ΜΠΟΥΝΙΑΛΗΣ

A. ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΩΝ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ ΤΟΥ ΕΡΓΩΝ

- 1.—Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γοβδελαᾶ Πέρσου (Ἐνετία 1661), ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ λογιωτάτου Καλλιόπου Καλλιέρου.
Βρετός, ΝΦ I σ. 32-4.—Σάθας, ΝΦ σ. 346.—L e g r a n d, ΒΗ II σ. 129-33.—L. P é t i t, ΒΑG σ. 99.
- 2.—Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Ἰωσήφ τοῦ Ὑμνογράφου (Ἐνετία 1665) διὰ δαπάνης . . . Κωνσταντίνου Τζάνε τοῦ Ῥηθυμναίου τοῦ ἐπιλεγμένου Μπουνιαλῆ τοῦ εἰκονογράφου.
L e g r a n d, ΒΗ II σ. 195-96.—T e z a, ΜΖ σ. 193.—L. P é t i t, ΒΑG σ. 125.
- 3.—Applausi funebri per la morte del . . . Andrea Cornaro composti . . . da D. Emmanuele Zane, detto Pugnalin da Rettimo . . . in Venezia 1668 . . . (Εἰς ἔπαινον τοῦ ἐκλαμπροτάτου καὶ ὑπερτάτου Κυρίου Ἀνδρέου Κορνάρου τοῦ ποτὲ γενεράλε Κρήτης). [190 ἑλληνικοὶ στίχοι, ἰταλικὴ μετάφρασις C o n s t. F o n t a n a, ἀφιέρωσις εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ ἐνετοῦ στρατηγοῦ πεσόντος ἐν Ρεθύμνῳ τῇ 12 Ὀκτωβρίου 1646⁹⁴, Κατερίνον⁹⁵, Ἱερώνυμον καὶ Φερῖγον].

⁹³) Περὶ Μ. Χ. βλέπε προχειρῶς: Κ. Σάθας, ΝΦ σ. 338-9.

⁹⁴) Κ. Μέρτζιος, Μικρὸς Ἑλληνομνήμων, σ. 240-41

⁹⁴) Περὶ τοῦ Ἀνδρέα τούτου Κορνάρου βλ. Μαρῖνον Τζάνε, Κρητ. Πόλεμος, ἔκδ. Ξηρουχάκη, σ. 209, 5. Ἄσχετος εἶναι ὁ μεταγενέστερος Ἀνδρέας Κορνάρος γενεραλίσσιμος Κρήτης, περὶ οὗ ὁ Μπουνιαλῆς αὐτόθι σ. 443, 5-6.

⁹⁵) Ἐπεσεν ἐν Χάνδακι, 1 Μαΐου 1669. Πρβλ. Κρητικὸς Πόλεμος σ. 511, 17-18.

Εἰκὼν Ἐμμανουὴλ ἱερέως τοῦ Ἰζάνε: «Θαῦμα γεγονὸς διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῆς
τεμίας Ζώνης εἰς τὴν βασιλῖδα Ζωήν, σύζυγον Λέοντος τοῦ βασιλέως».

- È. L e g r a n d, ΒΗ XVII s. τόμος V (1903) σ. 88-89.—G e r o l a, EZ σ. 355-56.
- 4.—Ἀκολουθία τῆς Ἀγίας Θεοδώρας (Ἐνετία 1671).
L e g r a n d, ΒΗ II σ. 269.—L. P é t i t, BAG σ. 274-75, ὅπου καὶ περὶ τῶν ἐπανεκδόσεων Κερκύρας 1843, 1896, 1909. Νεωτέρα ἔκδοσις Κερκύρας 1843: Γ κ ί ν η - Μ έ ξ α ΕΒ, Β' σ. 71 ἀριθ. 3735.
- 5.—Ἀκολουθία τῆς ἁγίας μεγαλομάρτυρος Φωτεινῆς (Ἐνετία 1671).
Σ ά θ α ς, ΝΦ σ. 346.—L e g r a n d, ΒΗ II σ. 270.—L. P é t i t, BAG σ. 243.
- 6.—Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀλυπίου τοῦ Κιωνίτου (Ἐνετία 1679).
Β ρ ε τ ό ς, ΝΦ I σ. 36.—Σ ά θ α ς, ΝΦ σ. 347.—L e g r a n d, ΒΗ II σ. 352.—G e r o l a, EZ σ. 356.—L. P é t i t, BAG σ. 6.
- 7.—Εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου στίχοι (Ἐνετία 1684).
Σ ά θ α ς, ΝΦ σ. 347.—L e g r a n d, ΒΗ II σ. 422.—G e r o l a, EZ σ. 357.

Β. ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΤΟΥ

- 1.—Ἐ ν ε τ ί α, Museo Civico Correr: Ἅγιος Σπυρίδων (1636 ;).
Λεπτομερῆς ἐξ αὐτοψίας περιγραφή: G e r o l a, EZ σ. 357-60. Ἀπεικόνισις παρὰ P h. S c h w e i n f u r t h, Geschichte der russischen Malerei im Mittelalter, Haag 1930, σ. 402, εἰκ. 153. Πρβλ. καὶ τὰς ἀμφισβητήσεις τοῦ J. S t r z y g o w s k i εἰς BZ XII (1903) σ. 702-3.
- 2.—Ἀ θ ῆ ν α ι, Μουσεῖον Μπενάκη: Ἀγία Ἄννα κρατοῦσα τὴν Θεοτόκον (1637).
Σ ι σ ι λ ι ᾶ ν ο ς, σ. 212.—Ξ υ γ γ ό π ο υ λ ο ς, σ. 40-41 (Πίναξ 20). Ἐνυπόγραφος, 1,06×0,76.
- 3.—Ζ ά κ υ ν θ ο ς, Ναὸς Φανερωμένης: (Παναγία) Ἀμόλυντος (1641).
Σ π. Δ ε Β ι ά ξ η, Ἡ Παναγία τῶν Τζάνε, «Πινακοθήκη» I' (1910) σ. 119.—Σ ι σ ι λ ι ᾶ ν ο ς, σ. 209. Ἐνυπόγραφος.
- 4.—Ἐ ν ε τ ί α, Ἑλλην. Ναὸς ἁγίου Γεωργίου, αἵθουσα: Ῥίζα τοῦ Ἰεσσαὶ (1641 ;).
Σ ι σ ι λ ι ᾶ ν ο ς, σ. 209. Ἐπὶ λινού.
- 5.—Ἀ θ ῆ ν α ι, Μουσεῖον Λοβέρδου: Ἅγιος Δημήτριος (1646).
Σ ι σ ι λ ι ᾶ ν ο ς, σ. 213.—Κ α τ ά λ ο γ ο ς Μ ο υ σ ε ί ο υ Λ ο β έ ρ δ ο υ, ἀρ. 507, σ. 70. Ἐνυπόγραφος, 0,77×1,07.
- 6.—Κ έ ρ κ υ ρ α, Ναὸς Παντοκράτορος: Χριστὸς (1648).
- 7.—Ἀ θ ῆ ν α ι, Βυζαντινὸν Μουσεῖον (ἀρ. 420): Ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας (1648),
Σ ω τ η ρ ί ο υ, σ. 95.—Σ ι σ ι λ ι ᾶ ν ο ς, σ. 212.
- 8.—Σ ι ν ᾶ, Παρεκκλήσιον ἁγίας Βάτου: Παναγία (1651).
Κ. Ἄ μ α ν τ ο ς, Σιναϊτικὰ Μνημεῖα Ἀνέκδοτα, ἐν Ἀθήναις (1928) σ. 50.—Σ ι σ ι λ ι ᾶ ν ο ς, σ. 210. Ἀνακαινισθεῖσα ὑπὸ Ἰω. Κορνάρου, σφαλέντος εἰς τὴν χρονολογίαν ἣν ἔθθηκεν (1551).

- 9.—^{Ἁ θ ἦ ν α ι}, Μουσείον Μπενάκη: Ἡ θεία Μετάληψις (Χριστὸς ἔνθρονος μετὰ τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ Προδρομοῦ) (1651).
 Ευγγόπουλος, σ. 41-42 (Πίναξ 21Α).—Σισιλιᾶνος, σ. 213.
 Ἐνυπόγραφος, .055×0,42.
- 10.—^{Κ έ ρ κ υ ρ α}, Δημοτικὴ Πινακοθήκη: Ἅγιος Κύριλλος Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας (1654).
 Οὐχὶ 1694 ὡς παρὰ Κ. Ἀ μ ά ν τ φ, Μικρὰ Μελετήματα, Ἀθῆναι 1940, σ. 252.—Ἰ. Παπαδημητρίου, ΑΕ σ. 54 καὶ τοῦ αὐτοῦ, Περὶ τῶν μεταβυζαντινῶν εἰκόνων τοῦ Μουσείου Κερκύρας, ΒΝJ 13 (1937) σ. 291. Ἐνυπόγραφος ἄλλοτε βημόθυρον τοῦ μοναστηρίου τῶν ἁγίων Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάρχου (εἰς τὰς ὡς ἄνω δημοσιεύσεις φωτογραφίαι).
- 11.—^{Κ έ ρ κ υ ρ α}, Ναὸς ἁγίων Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάρχου: Σταύρωσις (1654).
 Ἰ. Παπαδημητρίου, ΑΕ σ. 54. Ὁ Σταυρὸς «σταυρὸς θανῆς», οὐ προηγουμένου ἐκφέρονται οἱ νεκροί.
- 12.—^{Κ έ ρ κ υ ρ α}, Ναὸς ἁγίων Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάρχου: Ἅγιος Ἰωάννης Δαμασκηνὸς (1654).
 Παπαδημητρίου, ΑΕ σ. 54. Ἡ εἰκὼν, ὡς καὶ ἡ ἐπομένη, βημόθυρον τοῦ ἱεροῦ τοῦ ὡς ἄνω ναοῦ.
- 13.—^{Κ έ ρ κ υ ρ α}, Ναὸς ἁγίων Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάρχου: Ἅγιος Γρηγόριος (1654).
 Παπαδημητρίου, ΑΕ σ. 54.
- 13α.—[^{Κ έ ρ κ υ ρ α}, Ναὸς ἁγίων Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάρχου]: Ἁγία Νίκη (1654).
 Παπαδημητρίου, ΑΕ σ. 54-55. Πρόκειται περὶ παλαιότερας εἰκόνας ἐπιδιορθωθείσης ὑπὸ τοῦ Τζάνε, μὴ σωζομένης δὲ πλέον.
- 14.—^{Ἁ θ ἦ ν α ι}, Συλλογὴ Κας Σταθάτου: Ἅγιος Ἀνδρέας (1660).
 Σισιλιᾶνος, σ. 216. Ἐνυπόγραφος.
- 15.—^{Ἁ θ ἦ ν α ι}, Συλλογὴ Κας Χωρέμη: Θεοτόκος Ζωοδόχος Πηγὴ (1660).
 Σισιλιᾶνος, σ. 217-18. Ἐνυπόγραφος.
- 16.—Ἐνετία, Galleria dei Conti Giustiniani Recanati: Παναγία (1660).
 Gerola, ΕΖ σ. 360.
- 17.—^{Ἁ θ ἦ ν α ι}, Βυζαντινὸν Μουσείον (ἀρ. 384): Ἅγιος Ἀλύπιος (1661).
 Σωτηρίου, σ. 94.—Σισιλιᾶνος, σ. 212. Ἐνυπόγραφος.
- 18.—^{Ἁ θ ἦ ν α ι}, Μουσείον Λοβέρδου: Δέησις, κάτω δὲ ἐν μιᾷ ζώνῃ οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὀρθοί, ἱστάμενοι κατ' ἐνώπιον (166 . .).
 Σισιλιᾶνος, σ. 215.—Κατάλογος Μουσείου Λοβέρδου, ἀρ. 439, σ. 62. Ἐνυπόγραφος.

- 19.—Ἐννεαί, Βυζαντινὸν Μουσεῖον (ἀρ. 364) : Θεοτόκος ἔνθρονος τύπου Πλατυτέρας (1661).
Σωτηρίου, σ. 85, 86 (ὄπου, ὡς καὶ ἐν ΜΕΕ ΙΕ' [1931] σ. 213, φωτογραφία τῆς εἰκόνας) καὶ 93.—Σισιλιᾶνος, σ. 211. Ἐνυπόγραφος, διαστάσεων $1,06 \times 0,60$.
- 20.—Ἐνετία, Ἑλλην. Ναὸς ἁγίου Γεωργίου : Ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος (1663).
Γ. Α. Σωτηρίου, Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν Βενετία, «Ἡμερολ. Μεγ. Ἑλλάδος» 1930 σ. 84. Ἐνυπόγραφος.
- 21.—Ἐννεαί, Βυζαντινὸν Μουσεῖον (ἀρ. 362) : Δεσποτικὴ εἰκὼν Χριστοῦ ὄλοσώμου, ἔνθρονισμένου (1664).
Σωτηρίου, σ. 85, 93.—Σισιλιᾶνος, σ. 211. Ἐνυπόγραφος, διαστάσεων $1,06 \times 0,66$.
- 22-23.—Ἐνετία, Ἑλλην. Ναὸς ἁγίου Γεωργίου : Ἅγιοι Στυλῖται Συμεὼν καὶ Ἀλύπιος Κιονίτης (1663 - 1664).
Βελοῦδος, σ. 43.—G e r o l a, ΕΖ σ. 360. Νωπογραφίαι δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἐπὶ τῶν πεσσῶν τῶν στηριζόντων τὸ τόξον.
- 24.—Ἐννεαί, Μουσεῖον Λοβέρδου : Ἡ προσκύνησις τῶν Μάγων (1667).
Σισιλιᾶνος, σ. 214.—Κατάλογος Μουσείου Λοβέρδου, ἀρ. 453, σ. 64. Ἐνυπόγραφος, $0,85 \times 0,60$.
- 25.—Μετέωρα, Μονὴ Βαρλαάμ : Θεοτόκος (ἐν μέσῳ μικρογραφιῶν τῶν οἴκων τοῦ Ἀκαθίστου) (1668).
Σισιλιᾶνος, σ. 210. Ἐνυπόγραφος.
- 26.—Ἐννεαί, Μουσεῖον Λοβέρδου : Ὁ ἅγιος Κωνσταντῖνος καὶ ἡ ἅγια Ἐλένη (1669).
Σισιλιᾶνος, σ. 214-15.—Κατάλογος Μουσείου Λοβέρδου, ἀρ. 272, σ. 42-43. Ἐνυπόγραφος, $1,30 \times 1,10$ Προέρχεται ἐκ Ζακύνθου.
- 27.—Ἐννεαί, Βυζαντινὸν Μουσεῖον (ἀρ. 329) : «Ἡ ἅγια Θεοδώρα, ἡ βασίλισσα ἡ ποιήσασα τὴν ὀρθοδοξίαν» (1671).
Σωτηρίου, σ. 91.—Σισιλιᾶνος, σ. 211. Ἐνυπόγραφος, $0,40 \times 0,30$ ἐποιήθη ἐν Κερκύρα, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς ἀφιερώσεως.
- 28.—Ἐννεαί, Μουσεῖον Μπενάκη : (ἔφιππος) ἅγιος Δημήτριος (1672).
Ευγγόπουλος, σ. 43 (Πίναξ 21 Β).—Σισιλιᾶνος, σ. 212. Ἐνυπόγραφος, $0,39 \times 0,31$.
- 29.—Πάτμος, Καθολικὸν Μονῆς ἁγίου Ἰωάννου : Παναγία Βρεφοκρατοῦσα (1674).
Σισιλιᾶνος, σ. 210. Ἐνυπόγραφος.
- 30.—Ἐννεαί, Βυζαντινὸν Μουσεῖον (ἀρ. 424) : Ἅγιος Γεώργιος (1674 ;).
Σωτηρίου, σ. 95, ὄπου καὶ φωτογραφία· ἐκεῖ φέρεται ὡς τοῦ 1694 ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δὲν ἔζη πλέον ὁ Τζάνε.

- 31.—Ἐνετία, Ἑλλην. Ναὸς ἁγίου Γεωργίου: Ἐπιτάφιος Θρη-
νος (1677).
Βελοῦδος, σ. 51.—G e r o l a, EZ σ. 361, ὅπου καὶ εἰκὼν ἐκτὸς
κειμένου. Ἀμφοτέρωθεν ὁμοιόμορφος (ἐπὶ ξύλου) εἰς ὑελόφρακτον θήκην.
- 32.—Ἀθῆναι, Συλλογὴ Καλλιγᾶ: Ἅγιος Δημήτριος (1678).
Σισιλιᾶνος, σ. 216-17.
- 33.—Ἀθῆναι, τῷ 1935 παρὰ τῷ ἀρχαιοπόλῃ Κύτικα: Ἐπιτά-
φιος Θρηνος (1679).
Σισιλιᾶνος, σ. 217. Ἐνυπόγραφος, 0,56 × 0,94.
- 34-35.—Ἀθῆναι, Βυζαντινὸν Μουσεῖον (ἀρ. 261, 265): Χριστὸς
Παντοκράτωρ - Θεοτόκος Ὁδηγήτρια (1680).
Σωτηρίου, σ. 85-87.—Σισιλιᾶνος, σ. 211. Ἐνυπόγραφοι,
προέρχονται ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου τῆς Μονῆς τῆς ἁγίας Φιλο-
θέης ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τοῦ Παντοκράτορος ἐπιγραφή δηλωτικὴ ὅτι δώρη-
μα Εὐσταθίου Βενιζέλου. 0,92 × 0,40.
- 36-37.—Κυθρέα Κύπρου, εἰκονοστάσιον Ναοῦ τῆς Θεοτόκου:
Χριστὸς εὐλογῶν καὶ Θεοτόκος «ἡ Γαλακτοτροφήσασα τὸν στέφον-
τα [στέλλοντα:] πᾶσαν πνοήν» (1680).
Ἰντιᾶνος, σ. 435-37. Ἐνυπόγραφοι, ἐπὶ λινοῦ προσηρμοσμένου ἐπὶ
σανίδων, 0,92 × 0,69.
- 38.—Ἀθῆναι, Μουσεῖον Λοβέρδου: Θεοτόκος «ἡ Κυρία Λαμ-
ποβήτισσα» (1684).
Σισιλιᾶνος, σ. 215.—Κατάλογος Μουσείου Λοβέρ-
δου, ἀρ. 400, σ. 57-60, ὅπου λεπτομερὴς περιγραφή. Ἐνυπόγραφος μετ'
ἀφιερώσεως.
- 39-40.—Ἐνετία, Ἑλλην. Ναὸς ἁγίου Γεωργίου, εἰκονοστάσιον,
(1686): ι) Πατριάρχης Ἀβραάμ. ιι) Μελχισεδέκ.
Βελοῦδος, σ. 40.—G e r o l a, EZ σ. 362. Βημόθυρα τοῦ ναοῦ,
ἐπισκευασθέντα ὑπὸ Χριστοφόρου Μαρκούρη Κερκυραίου (1811).
- 41.—Κέρκυρα, Συλλογὴ Βούλγαρη: Ἀμόλυντος.
Σισιλιᾶνος, σ. 210. Ἐνυπόγραφος, περίπου 0,80 × 0,45.
- 42.—Λονδῖνον, National Gallery: Ἅγιοι Ἀνάργυροι, Κο-
σμάς καὶ Δαμιανός.
G e r o l a, EZ σ. 363.—Σισιλιᾶνος, σ. 211. Τέως ἐν Φλωρεν-
τίᾳ, Galleria Nardi ἔνυπόγραφος, ἀχρονολόγητος, μεγάλων διαστάσεων.
- 43.—Ἀθῆναι, Μουσεῖον Μπενάκη: Ἀποκαθήλωσις (Pietà).
Ξυγγόπουλος, σ. 43-44 (Πίναξ 22).—Σισιλιᾶνος, σ. 213.
Ἀχρονολόγητος, ἔνυπόγραφος.
- 44.—Ἀθῆναι, Συλλογὴ Σταθάτου: Τρίπτυχον μετ' 5 μικρογρα-
φίας, Βάπτισιν, ἁγ. Γεώργιον, ἁγ. Θεόδωρον, ἁγ. Ἰωάννην
Θεολόγον, ἁγ. Χριστόδουλον.
Σισιλιᾶνος, σ. 216. Ἐνυπόγραφος, ἀχρονολόγητος κλειστὸν 0,10 ×
0,20 ἀνοικτὸν 0,30 × 0,20.

- 45.—*Ἄθηναι*, Συλλογὴ Ζερβουδάκη: Ἁγία Θέκλα.
Σισιλιᾶνος, σ. 216. Ἐνυπόγραφος.
- 46.—*Ἄθηναι*, Συλλογὴ Ζερβουδάκη: Ἁγιος Ἀλύπιος Στυλῖτης.
Σισιλιᾶνος, σ. 216. Ἐνυπόγραφος, 0,18 × 0,16.
- 47.—*Ἄθηναι*, Συλλογὴ Σισιλιάνου: Ἁγιος Ἀλύπιος.
Σισιλιᾶνος, σ. 216. Ἐνυπόγραφος, 0,30 × 0,25.
- 48.—*Ἄθηναι*, τῷ 1935 παρὰ τῷ ἀρχαιοπώλῃ Θ. Ζουμπουλάκη:
Ἁγιος Μελέτιος πατριάρχης Ἀλεξανδρείας.
Σισιλιᾶνος, σ. 217. Ἐνυπόγραφος.
- 49.—B e r g a m o, Galleria Carraro (ἀρ. 510): Λείψανον τοῦ
ἁγίου Σπυρίδωνος (Κερκύρας).
C e r v e l l i n i, ΜΕC Ζαπε σ. 8. Ἐνυπόγραφος.
- 50.—Χανιά (τέως), παρὰ τῷ κ. Νινολάκη, δικηγόρω: «Θαῦμα γε-
γονὸς διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῆς τιμίας Ζώνης εἰς τὴν βασιλίδα Ζωὴν
σύζυγον Λέοντος τοῦ βασιλέως». Ἄλλαι ἐπιγραφαί: «Ὁ ἐν τοῖς
Χαλκοπρατείοις σεβάσμιος οἶκος Ὑπεραγίας Θεοτόκου». — «Ἡ
ἁγία καὶ σεβασμία σορός». — «Χεῖρ Ἐμμανουήλ ἱερέως τοῦ Τζάνε».
Τωμαδάκης, «Ἑλληνικά» 5' (1933) σ. 107 σημ. 1.— Σταύρου
Ἰ. Κελαϊδῆ, Ὁ Παρθένιος Γ. Κελαϊδῆς καὶ ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ ἀλ-
ληλογραφία (1854-1904), ἐν Χανίοις 1930, σ. 189-90. Διαστάσεις 0,32 × 0,35.
[Πρβλ. πίνακα ΙΑ'].
- 51.—Κέρκυρα (:): Κοίμησις τῆς Θεοτόκου.
Περὶ ταύτης ἐπιστολὴ ἀχρονολόγητος Φρ. Σκούφου, «Ἡμερολ.
Μεγάλης Ἑλλάδος», 1922, σ. 158.
- 52.—Πετρούπολις (Leningrad), Συλλογὴ Lichacev: Παναγία.
G e r o l a, ΜV IV σ. 611α.

ΠΙΝΑΞ ΤΟΠΩΝ, ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΩΝ, ΟΠΟΥ ΤΑ ΕΡΓΑ ⁹⁹

ΑΘΗΝΑΙ

Βυζαντινὸν (Μουσεῖον): 7, 17, 19, 21,
27, 30, 34, 35.

Ζερβουδάκη (συλλογὴ): 45, 46.

Ζουμπουλάκης (ἀρχαιοπ.): 48.

Καλλιγᾶ (συλλογὴ): 32.

Κύτικας (ἀρχαιοπ.): 33.

Λοβέρδου (Μουσεῖον): 5, 18, 24, 26.

Μπενάκη (Μουσεῖον): 2, 9, 28, 43.

Σισιλιάνου (συλλογὴ): 47.

Σταθάτου (συλλογὴ): 14, 44.

BERGAMO

Galleria Carraro: 49.

ΕΝΕΤΙΑ

(βλ. Venezia).

ΖΑΚΥΝΘΟΣ

Ναὸς Φανερωμένης: 3.

ΚΕΡΚΥΡΑ

Βούλγαρη (συλλογὴ): 41.

Ναὸς Ἁγ. Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάτρου:
11, 12, 13, 13α.

Ναὸς Παντοκράτορος: 6.

Πινακοθήκη (Δημοτικὴ): 10.

(Πιθανή: 51)

ΚΥΠΡΟΣ

Κυθρέα, Ναὸς Θεοτόκου: 36-37.

⁹⁹) Οἱ ἀριθμοὶ τοῦ παρόντος καὶ τοῦ ἐπομένου πίνακος ἀνάγονται εἰς τὴν ἀρίθμωσιν τοῦ προηγουμένου.

ΛΟΝΔΙΝΟΝ

National Gallery : 42

ΜΕΤΕΩΡΑ

Μονή Βαρλαάμ : 25.

ΠΑΤΜΟΣ

Μονή Ἀγ. Ἰωάννου (Καθολικόν) : 29.

ΣΙΝΑ

Παρεκκλήσιον Ἀγίας Βάτου : 8.

ΧΑΝΙΑ

Ἀθ. Νινολάκης : 50

ΒΕΝΕΖΙΑ

Ἅγιος Γεώργιος, ὁρθόδ. Ἑλληνικός ναός : 4, 20, 22-23, 31, 39-40.

Museo Civico : 1

Galleria dei Conti Giustiniani Recanati : 16.

ΠΙΝΑΞ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΥΠΩΝ

Ἀβραάμ πατριάρχης : 40.

Ἀλύπιος, ἅγ. στυλίτης : 17, 23, 46, 47.

Ἀνάργυροι, ἅγιοι : 41.

Ἀνδρέας, ἅγιος : 14.

Ἄννα, ἁγία : 2

Γεώργιος, ἅγιος : 30, 44.

Γρηγόριος, ἅγιος : 13.

Δέσις : 18.

Δημήτριος, ἅγιος : 5, 28, 32.

Ἐπιτάφιος Θρηῆνος : 31, 33.

Ζωή βασιλῆς : 50.

Θέκλα, ἁγία : 45.

Θεοδώρα, ἁγία : 27.

ΘΕΟΤΟΚΟΣ : 8, 16. — Ἀκάθιστος : 25. — Ἀμόλυντος : 3, 41. — Βρεφοκρατοῦσα : 29, 38. — Ζωοδόχος Πηγή : 15. — Κοίμησις : 5. — Ὁδηγήτρια : 35. — Ἰλατυτέρα : 19. — Ρίζα τοῦ Ἰεσσαί : 4. — Τιμία Ζώνη : 50.

Ἰωάννης Δαμασκηνός, ἅγιος : 12, 18.

Ἰωάννης Θεολόγος, ἅγιος : 44.

Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ἅγιος : 20.

Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, ἅγιος : 7, 10

Κωνσταντῖνος καὶ Ἑλένη, ἅγιοι : 26.

Μελχισεδέκ, πατριάρχης : 39.

Μελέτιος, ἅγιος : 48.

Νίκη, ἁγία : 13α.

Σπυρίδων, ἅγιος : 1, λείψανόν του : 49

Συμεών, ἅγιος : 22

Τρεῖς Ἱεράρχαι : 18

Χριστόδουλος, ἅγιος : 44

ΧΡΙΣΤΟΣ : 6. — Ἐνθρονος : 21. — Μάγων Προσκύνησις : 24. — Βάπτισις : 44. — Σταύρωσις : 11. — Ἀποκαθήλωσις : 43. — Ἐπιτάφιος : 31, 33. — Παντοκράτωρ : 6, 34. — Μετάληψις, ἡ Θεία : 9.

II.—ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΖΑΝΕΣ ΜΠΟΥΝΙΑΛΗΣ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΤΟΥ

- 1.—Ἀθῆναι, Συλλογὴ Ζερβουδάκη : Εἰς Ἄδου Κάθοδος (1670). Σισιλιᾶνος, σ. 220. Ἐνυπόγραφος, 0,36 × 0,30.
- 2.—Ἀθῆναι, Συλλογὴ Ζερβουδάκη : Ἁγία Παρασκευὴ (1670). Σισιλιᾶνος, σ. 220. Ἐνυπόγραφος, 0,22 × 0,18.
- 3.—Ἁγίον Ὄρος, Βατοπέδι, ἅγιοι Ἀπόστολοι : Θεοτόκος, ἅγιος Νικόλαος καὶ ἅγιος Δημήτριος (1677). P. U s p e n s k j, Pervoe Putesetvie v Afonskie monastyri i skity. Moscou 1880, τόμος II, 2 σ. 55.—G. M i l l e t, J. P a r g o i r e et L. P é t i t, Recueil des inscriptions du Mont Athos. Paris 1904, σ. 98.—C e r v e l l i n i, MEC Zaue σ. 8.

- 4.—Ἐνετία, Ἑλληνικὴ Κοινότης: Ἅγιος Ἰωσήφ Σαμάκος (1682).
G e r o l a, ΕΖ σ. 352,—C e r v e l l i n i, ΜΕC Ζανε σ. 8 καὶ ἀτε-
λῶς παρὰ Μ ε ρ τ ζ ῖ φ, Μικρ. Ἑλληνομν. σ. 241. Ἐπιγραφή: «*Λέσεις*
Γρηγορίου Ιερέως τοῦ Μαρά, χεῖρ Κωνσταντίνου Τζάνε αχβ'».
- 5.—Ἄθῆναι, Συλλογὴ Σταθάτου: Εὐαγγελιστῆς Ματθαῖος (1682).
Σ ι σ ι λ ι ᾶ ν ο ς, σ. 219. Ἐνυπόγραφος, 0,26 × 0,21.
- 6.—Ἄθῆναι, Μουσεῖον Μπενάκη: Ἡ ἁγία Αἰκατερίνη, μετὰ
σκηναῶν ἐκ τοῦ βίου αὐτῆς.
Ξ υ γ γ ό π ο υ λ ο ς, σ. 45-46 (Πίναξ 23). Ἐνυπόγραφος, ἀχρονολόγητος
(β' ἡμῖσις ΙΖ' αἰῶνος), 0,35 × 0,275.
- 7.—Κεφαλληνία (καὶ εἶτα Ἄθῆναι, εἰς τινὰ παλαιοπό-
λιν, 1912): Γενέθλιον τῆς Θεοτόκου.
Σ ι σ ι λ ι ᾶ ν ο ς, σ. 220.

III.—ΜΑΡΙΝΟΣ ΤΖΑΝΕΣ ΜΠΟΥΝΙΑΛΗΣ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΤΟΥ

α' Κρητικὸς Πόλεμος

- 1.—Διήγησις διὰ στίχων τοῦ δεινοῦ πολέμου τοῦ ἐν τῇ Νήσῳ Κρήτης
γενομένου . . . συνθεμένη ἐν συντομίᾳ παρὰ Μαρίνου Τζάνε τοῦ
λεγομένου Μπουνιαλῆ τοῦ Ῥεθυμναίου, ἐκ Κρήτης . . . Ἐνετίησιν
αχπα' . . .
Κ. Ν. Σάθ'α, Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, Ἀθήνησι 1869, σ. 223.—
L e g r a n d, ΒΗ II σ. 391.—T e z a, ΜΖ σ. 189.—L e g r a n d,
Bibliographie Ioniennne, Paris 1910, No 212a.—N. Τωμαδάκη,
'Ο «Κρητικὸς Πόλεμος» καὶ ὁ Μπουνιαλῆς, «Γενικὴ Ἑλληνικὴ Βιβλιο-
γραφία» 1947, σ. 14-15.
- 2.—Διήγησις διὰ στίχων τοῦ δεινοῦ πολέμου τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Κρήτη
γενομένου καὶ τῶν περιπτώσεων τῶν γενομένων ἀπὸ αχμε' μέχρι
τοῦ αχξθ', συντεθεισα ἐν μεγάλῃ συντομίᾳ . . . Ἐνετίησι αψι',
παρὰ Νικολάῳ τῷ Σάρῳ . . .
Κ. Ν. Σάθ'α, ΝΦ σ. 347.—Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς σ. 223 σημ. 1.—
T e z a, ΜΖ σ. 190.
- 3.—[Ἐκδοσις βελτιωμένη τεμαχίων τινων, καὶ ἀνάλυσις τοῦ ὑπολοί-
που ὑπὸ] Κ. Ν. Σάθ'α, Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς σ. 223-300.
- 4.—[Κριτικὴ ἔκδοσις:] Ὁ Κρητικὸς Πόλεμος (1645 - 1669), Συλλογὴ
τῶν Ἑλληνικῶν Ποιημάτων Ἀνθίμου Διακρούση, Μαρίνου Ζάνε,
συλλεγέντων καὶ ἐκδιδομένων ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδριτοῦ Ἀγαθα γ-
γέλου Ξηροῦ χάκη, ἐφημερίου τῆς ἐν Βενετία Ἑλληνι-
κῆς Ἐκκλησίας, ἐν Τεργέστη τύποις τοῦ Αὐστριακοῦ Λόυδ 1908,
σ. 638 [ἐν σελ. 123 - 589].
Βιβλιοκριτικὰ τοῦ τόμου τούτου: α) ἐπίκρισις ὑπὸ Σ τ ε φ ᾶ-
ν ο υ Ἀ. Ξ α ν θ ο υ δ ῖ δ ο υ, «Byzantinische Zeitschrift» 1908, σ.
586-600, ὅπου πολλαὶ προτείνονται διορθώσεις τοῦ κειμένου.—β) Ἀ. Ν.

Γιάνναρη, Βιβλιογραφία, ἔφημ. «Νέα Ἐρευνα» Χανίων, 18 Δεκεμβρίου 1908 σ. 3αδ [ἐπίκρισις καὶ τῶν τοῦ Σάθα, ἰδίᾳ τῶν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ περὶ τοῦ Ἐρωτοκρίτου].—γ) Ἐμμ. Γ. Γενεράλι, Ὁ Κρητικὸς Πόλεμος . . . ἐπιστολιμαία διατριβή, ἔφ. «Υψηλὰ Λευκὰ Ὄρη» Χανίων, 31 Δεκεμβρίου 1908 σ. 1βδ-2αβ [ἀμύνεται τοῦ ἐκδότου].—δ) Ὁ κ. Γιάνναρης ὡς ἐπικριτὴς, ἐπιστολιμαία ἀπάντησις Ἀγαθαγγέλου Ἐρηρουχάκη, ἔφ. «Ἐλεύθερον Βῆμα» Χανίων, 7 Ἰανουαρίου 1909, ἀρ. 206 σ. 3δ-4α.—ε) Ἰ. Χατζηϊωάννου, Μαρίνος Ζάνες (sic) «Κρητικὸς Λαὸς» Ἡρακλείου Α' (1909) σ. 36-38.

Διορθωτικὰ προταθέντα ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐκδόσεως ὑπὸ Ν. Β. Τωμαδάκη, «Κρητικά» Α' (Χανιά 1933) σ. 127-32.

β' Κατάνυξις Ὠφέλιμος

- 1.—Κατάνυξις Ὠφέλιμος διὰ κάθε Χριστιανόν, εἰς τὴν ὁποίαν περιέχονται Διάλογος Ψυχῆς καὶ Νεκροῦ, καὶ Διηγήσεις τινὲς περὶ συντελείας τοῦ Αἰῶνος, περὶ Κρίσεως, καὶ Παραδείσου, καὶ περὶ Κολάσεως. Καὶ ἕτεροι στίχοι περὶ Θανάτου. Ποίημα Μαρίνου Τζάνε τοῦ ἐπιλεγομένου Μπουνιαλῆ τοῦ Ρεθυμναίου ἐκ Κρήτης . . . Ἐνετίησιν ἀχπδ' παρὰ Νικολάφ Γλυκεῖ . . .

Legend, ΒΗ II σ. 421.—Gerola, ΕΖ σ. 352.

- 2.—Κατάνυξις Ὠφέλιμος . . . Ἐνετίησιν ἀγωγ' 1803 παρὰ Νικολάφ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, Sonrara Approvazione.

Ἐξ ἀντιγράφου ἀτελοῦς τῆς ἐκδόσεως ταύτης, παρασκευασθέντος ὑπὸ Γεωργίου ποτὲ Νικολάου ἐξ Ἱεραπέτρας, ἐδημοσιεύθησαν 22 στίχοι τῆς ἀφιερώσεως ὑπὸ Χατζηϊωάννου, «Κρητικὸς Λαὸς» Α' σ. 36-38. Εἰς τὸ αὐτὸ περιοδικὸν σ. 182-185 ἐδημοσιεύθη καὶ «Διάλογος Ψυχῆς καὶ Νεκροῦ» ὑπὸ Ἰωάννου Τυλλιανᾶκη δημοδιδασκάλου, ὡς ἴδιον τοῦ διδασκάλου ἐκείνου ἔργον!

- 3.—[γ' ἔκδοσις:] Ἐνετίησιν 1816 παρὰ Ν. Γλυκεῖ.

Βρετός, ΝΦ I σ. 157.—Σάθας, ΝΦ σ. 346.—Γκίνης-Μέξας, ΕΒ, Α' σ. 147 (ἀρ. 914).

- 4.—Ἐκ τῆς ἐν Χανίοις Βιβλιοθήκης τοῦ τέως γυμνασιάρχου Ἐμμ. Γ. Γενεράλι, τῆς μετὰ θάνατον τούτου περιελθούσης εἰς τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Κρήτης, κατέγραψα τὰς ἐπομένας δύο σπανιωτάτας καὶ ἀγνώστους ἐκδόσεις. Ἐξ αὐτῶν ἡ Ἡρακλειωτικὴ, ἣτις, κατ' ἀνακοίνωσιν πρὸς με τοῦ ἀειμνήστου διδασκάλου μου Γενεράλι, εἶχε παρασκευασθῆ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου, ἀποκαθάραντος τὸ κείμενον (καὶ ὁ Ἀλεξίου εἶχε βεβαιώσει πρὸ 40ετίας τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν Γενεράλιν), ὑπερέχει ὡς πρὸς τὸ ἰδίωμα καὶ τὸ μέτρον τῆς Ἐρμουπολιτικῆς, πιθανῶς δ' ἐτυπώθη καὶ ἐπὶ τῇ βάσει παλαιότερας ἢ ἐκείνης ἐκδόσεως τοῦ φυλλαδίου. Εἰς τὸν τίτλον ἐγένετο ἡ προσθήκη «Φυλλάδα τῆς Ψυχῆς». Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ ἐκδότης Ἀλεξίου ἦτο λόγιος καὶ ἐφιλοδόξει τὴν παρασκευὴν τῆς ἐκδόσεως τοῦ «Ἐρωτοκρίτου», ἣν ἐπραγμάτωσε κατόπιν ὁ Ξανθουδίδης, καὶ τὴν ὁποίαν ἤξιώθη νὰ τυπώσῃ.

Τὸ φυλλάδιον εἶναι ἀξιόλογον καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ παρασκευασθῆ κριτικὴ του ἔκδοσις διὰ νὰ γνωσθῆ εὐρύτερον.

· Α' ·

ΚΑΤΑΝΥΞΙΣ

ΩΦΕΛΙΜΟΣ

ΔΙΑ ΚΑΘΕ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΝ

*Εἰς τὴν ὁποίαν περιέχονται Διάλογος Ψυχῆς
καὶ Νεκροῦ, καὶ Διηγήσεις τινὲς περὶ συν-
τελείας τοῦ Αἰῶνος, περὶ Κρίσεως καὶ Παρα-
δείσου καὶ περὶ Κολάσεως:*

Καὶ ἕτεροι Στίχοι περὶ Θανάτου

ΠΟΙΗΜΑ

ΜΑΡΙΝΟΥ ΤΖΑΝΕ

τοῦ ἐπιλεγομένου Μπουνιαλῆ τοῦ

Ῥεθυμναίου ἐκ Κρήτης

[Κόσμημα : μέλισσα]

ΕΝ ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΙ

Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου Γρηγορίου Κανέλλου

1882

16ον σελίδες 32 ἄνευ ἔξωφύλλου.

Περιγραφή: σ. 1 ὁ τίτλος ὡς ἄνω· σ. 2 λευκή· σ. 3 - 6 [ἡ ἀφιέρωσις] «*Τοῖς Πανευγενεστάτοις | Ἄρχουσι | καὶ ἔλλογιμωτάτοις Κυρίοις | Τῶτε Πάνω Ἱερομνήμονι | καὶ Ἰωάννη | τῶ ἀδελφῶ αὐτοῦ ἐξ Ἰωαννίνων. | Μαρίνος Τζάνε Μπουνιαλῆς τὸ χαίρειν*». [100 στίχοι δεκαπεντασύλλαβοι]· σ. 7 «*Διάλογος Ψυχῆς | καὶ Νεκροῦ. | Ποίημα Μαρίνου Τζάνε τοῦ ὀνομαζομένου | Μπουνιαλῆ τοῦ Ῥεθυμναίου ἐκ Κρήτης*»· σ. 10 «*Περὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος*»· σ. 14 «*Περὶ κρίσεως*»· σ. 18 «*Περὶ κολάσεως*»· σ. 26 - 27 Ἐπίλογος [ὅπου μὲ μικράς μου βελτιώσεις] :

*Τὰ κρίματα ἃς διώξωμεν, μήπως καὶ δυνηθῶμεν
νὰ δοῦμεν τὸν παράδεισον, μέσα γιὰ νὰ χαροῦμεν,
κι' οὔτε ποτὲ τοῦ Ἐρωτος ὕμνους νὰ τραγουδοῦμεν —
Κι' ὁποῖος τραγούδι πεθυμᾷ, βρίσκονται ἔδῳ γραμμένοι
30 στίχοι σοφοί, πνευματικοί, ὑπερευλογημένοι.*

*Κι' οἱ ἱερεῖς ἃς ψάλλουσι κι' οἱ λαϊκοὶ ἃς τὰ δοῦσι
καὶ μὲ μεγάλη εὐλάβεια ὅλοι ἃς τὰ τραγουδοῦσι.*

*Καὶ μάθετε καταλεπτῶς τὰ ἔργα τὰ δικά μου,
Μαρίνος εἶμαι ὁ Μπουνιαλῆς καὶ Τζάνε ἡ γενιά μου.*

*Κι' ὅλοι σὰν τοὺς διαβάσετε κι' ὡσὰν κατανυχθῆτε,
συγχώρησιν παρὰ Θεοῦ νὰ λάβω δεηθῆτε.*

σ. 27 - 31 «*Στίχοι παλαιόθεν | Παρὰ τινος Εὐσεβοῦς συντεθέντες | καὶ τὰνῶν ἐπιμελῶς διορθωθέντες*».

Δόξα νά ᾿χη πᾶσα μέρα | ὁ Υἱὸς μὲ τὸν Πατέρα. . . .

σ. 31 - 32 «Ποίημα | Μαρίνου Τζάνε» [ἄρχεται]:

**Ὡ κόσμε, πλάνε κι ᾿ἄδικε καὶ ψεύτη*

[ὀκτὼ ἐξάστιχοι στροφαί· καταλήγει:]

*Γιὰ ταῦτα οἱ ἀνθρώποι ἄς θρηνηστοῦσι
πὼς κοῦρσος τοῦ θανάτου θὲ νὰ γενοῦσι.*

Β΄.

ΦΥΛΛΑΔΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ
ΗΤΟΙ
ΩΦΕΛΙΜΟΣ ΚΑΤΑΝΥΞΙΣ
ΔΙΑ ΚΑΘΕ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΝ

*Εἰς τὴν ὁποίαν περιέχονται Διάλογος Ψυχῆς καὶ
Νεκροῦ, Διηγήσεις τινὲς περὶ τῆς συντελείας
τοῦ Αἰῶνος, περὶ Κρίσεως, περὶ Παρα-
δείσου καὶ περὶ Κολάσεως.
Καὶ ἕτεροι Στίχοι περὶ Θανάτου*

ΠΟΙΗΜΑ

ΜΑΡΙΝΟΥ ΤΖΑΝΕ

*Τοῦ ἐπιλεγομένου ΜΠΟΥΝΙΑΛΗ τοῦ Ρεθυμναίου
ἐκ Κρήτης
[Κόσμημα]*

*Ἐν Ἑρακλείῳ, Κρήτης
Τυπογραφεῖον - Βιβλιοπωλεῖον
Σ. ΑΛΕΞΙΟΥ
1900*

16ον σ. 32 [αἱ 2 καὶ 32 λευκαί, αἱ λοιπαὶ ἠριθμήθησαν 4—31].

Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ